

Förord

Det finns sannolikt ingen större och viktigare utmaning än att hålla vårt rika kulturarv levande. Det är därför med stor medvetenhet om vårt ansvar gentemot tidigare och kommande generationer och med djup ödmjukhet som vi har närmat oss vårt uppdrag.

Jean Monnet hävdade att han skulle börja med kulturen, och inte ekonomin, om Europa skulle byggas upp på nytt. Europas kulturella arv har gett näring åt fostran, bildning och själva andan hos de generationer som gått före oss. Vi känner ansvar att föra vidare detta rika arv, som faktiskt är ett av de rikaste i världen, till kommande generationer och vi vill se till att det bevaras, berikas och delas.

Utan överdrift kan vi slå fast att det handlar om ett kulturarv som är av gemensamt intresse för hela mänskligheten och inte bara för Europa.

Vi har därför letat efter lösningar med följande mål:

- Att skydda den ovärderliga tillgång som vår kultur utgör, det arv vars väktare vi är och som det är vår skyldighet att föra vidare.
- Att göra det tillgängligt för största möjliga antal människor utan åtskillnad eller hinder.
- Att se till att detta arv kan förbli en levande tillgång i all tid och att det delas i så stor utsträckning som möjligt.
- Att säkra att upphovsmän och alla andra som arbetar med att framställa och sända sina verk kan njuta frukterna av sitt arbete, samt att kreativiteten kan blomstra utan hinder.
- Att inte göra något urval när det gäller vad som ska skyddas och bevaras. På vilka grunder skulle vi ha rätt att fastställa urvalskriterier för vad som förtjänar eller inte förtjänar att skyddas? Vi anser oss inte ha rätt att fastslå sådana kriterier.
- Att se till att finansieringen uppfyller den grundläggande principen om tillgänglighet för alla, vilket gör att offentliga anslag behövs. Samtidigt måste hänsyn tas till dagens verklighet med akut brist på offentliga medel och stora statsskulder. Följaktligen måste riktlinjer preciseras för offentlig-privata partnerskap och andra former av finansiering.
- Att fundera över de kommersiella och ekonomiska möjligheter som digitaliseringen kan skapa för Europa och hur detta kan alstra tillväxt och arbetstillfällen.

Vi har utfört vårt uppdrag med största respekt för verken, upphovsmännen, producenterna/utgivarna och allmänheten. Vi har eftersträvat öppnast möjliga arbetssätt mot alla berörda parter och framför allt har vi haft högt ställda mål för vårt rika kulturarv.

Vi kände stolthet när vi gav oss i kast med det här uppdraget. Eftersom vi var tvungna att slutföra rapporten till ett bestämt datum, fick vi begränsa oss till att behandla ett antal nyckelfrågor som anges i det uppdrag som kommissionärerna Neelie Kroes och Androulla

Vassiliou gett oss. Vi är dock väl medvetna om att vi kunde ha fortsatt under mycket längre tid och grävt djupare för att täcka några av de komplexa frågor som den tekniska utvecklingen ger upphov till: upphovsmannarätt kontra copyright, användargenererat innehåll, nedladdningar etc.

Vi vill tacka kommissionärerna Neelie Kroes och Androulla Vassiliou samt EU-kommissionen för deras förtroende. Vi hoppas att rapporten, som speglar expertgruppens syn, ska bidra till att EU och medlemsstaterna närmare fastställer politiken på dessa områden.

Vi vill även tacka de sakkunniga på Cap Gemini som arbetat utan ersättning för expertgruppen. De har utvärderat den teknik som webbportalen Europeana använder, för att ta reda på om den kan anses ”framtidssäker”. Deras synpunkter har hjälpt expertgruppen att utarbeta de viktigaste rekommendationerna för Europeanas nästa steg.

Slutligen vill vi framföra vårt varma tack till följande personer som hjälpt oss navigera genom frågornas komplexitet och gett oss ovärderligt stöd: Yvo Volman, Anna Athanasopoulou och Valérie Panis från EU-kommissionen, Britta Woldering från Deutsche Nationalbibliothek och Maxime Baffert från Publicis Groupe.

Elisabeth
Niggemann

Jacques
De Decker

Maurice
Lévy

Bryssel den 10 januari 2011

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sida
Förord	1
Sammanfattning.....	4
Kapitel ett: Uppdraget.....	8
Kapitel två: Visionen.....	9
Kapitel tre: Processen.....	11
Kapitel fyra: Åtkomst och användning av digitaliserat material som inte skyddas av upphovsrätt	12
Kapitel fem: Digitalisering och elektronisk tillgång till upphovsrättsskyddat material.....	16
Kapitel sex: Europeana	22
Kapitel sju: Ett hållbart europeiskt kulturarv på nätet.....	26
Kapitel åtta: Finansiering av digitalisering och europeana, kostnader och möjligheter	31
Kapitel nio: Offentlig-privata partnerskap för digitalisering – möjligheter, utmaningar och fallgropar.....	37
Kapitel tio: Slutsats.. ..	42
Bilagor	

SAMMANFATTNING

I århundraden har bibliotek, arkiv och museer i Europa förvaltat vårt rika och mångskiftande kulturarv. De har bevarat och gett tillgång till vittnesmål om kunskap, skönhet och fantasi, i form av skulpturer, tavlor, musik och litteratur. Ny informationsteknik har gett oss otroliga möjligheter till att göra detta gemensamma arv mer tillgängligt för alla. Kulturen slår sig in på den digitala banan och ”minnesinstitutioner” anpassar sina sätt att kommunicera med allmänheten.

Digitaliseringen ger nytt liv åt material från det förflutna och gör det till en fantastisk tillgång för den enskilde användaren och till en viktig byggsten för den digitala ekonomin.

Vi anser att det är den offentliga sektorn som har det främsta ansvaret för att göra vårt kulturarv tillgängligt och bevara det för kommande generationer. Detta ansvar för Europas kulturarv och värnandet om det kan inte lämnas åt en eller några få marknadsaktörer, även om vi starkt förespråkar tanken att få med fler privata investeringar och företag i digitaliseringen via ett skäligt och avvägt partnerskap.

Att digitalisera vårt kulturarv är en enorm uppgift som kräver stora investeringar. Enligt en undersökning behövs cirka 100 miljarder euro för att digitalisera hela vårt kulturarv. En sådan ansträngning kräver tid och investeringen måste planeras och samordnas noggrant för att ge bästa resultat.

Vi anser att vinsterna är värda ansträngningen. Dessa är främst bättre tillgång till och demokratisering av kultur och kunskap, samt fördelar för utbildningssystemet, både skolor och universitet. Andra stora vinster kan göras inom näringslivet i samband med utvecklingen av ny teknik och nya tjänster för digitalisering, digitalt bevarande och nya sätt att interagera med det kulturella materialet. Det digitaliserade materialet kan i sig självt driva på innovation och ligga till grund för nya tjänster i sådana sektorer som turism och lärande.

Vi utfärdar våra rekommendationer med tanke på dessa potentiella vinster och i syfte att främja en miljö som bidrar till att

- dela vårt rika och varierande gemensamma arv med varandra,
- koppla ihop det förflutna med nutiden,
- bevara detta arv för framtida generationer,
- skydda europeiska upphovsmäns intressen,
- främja kreativitet, inbegripet amatörers skaparglädje,
- främja utbildning,
- stimulera innovation och företaganda.

Rekommendationerna gäller alla områden som fastställs i vårt uppdrag och situationer där vi anser att det behövs en drivkraft eller där hinder måste undanröjas.

1) Att se till att digitaliserat icke upphovsrättsligt skyddat material är lättillgängligt och verkligen används

- Kulturinstitutioner bör göra **icke upphovsrättsligt skyddat material som digitaliserats med offentliga medel så brett tillgängligt som möjligt, även för vidareutnyttjande**. Denna tillgång över gränserna bör bli ett av villkoren för finansiering av digitaliseringen i Europa. Märkning med synliga vattenmärken eller andra sätt som begränsar användningen av materialet bör undvikas.

- I fall där kulturinstitutioner tar betalt av privata företag för vidareutnyttjande av digitaliserat icke upphovsrättsligt skyddat material bör **reglerna i EU-direktivet om vidareutnyttjande av information från den offentliga sektorn följas**.
- EU-kommissionen bör överväga hur man kan **avlägsna skillnaderna mellan medlemsstaterna vad gäller rättigheterna till digitaliserat material** i ett läge där tillträde och användning över gränserna är normen. I princip bör själva digitaliseringen inte ge upphov till nya rättigheter.
- **Metadata** som gäller de digitaliserade verk som framställs av kulturinstitutionerna **bör vara brett och fritt tillgängliga för vidareutnyttjande**.

2) Främja digitaliseringen och tillgängligheten på nätet av upphovsrättskyddat material

- Ett **uropeiskt rättsligt instrument för verk av okända upphovsmän måste antas så snart som möjligt**. Instrumentet bör **följa det test i åtta etapper** som expertgruppen utarbetat.
- **Verk av okända upphovsmän måste undvikas i framtiden**. Någon slags registrering bör bli en förutsättning för fullständigt utövande av rättigheter. En diskussion om anpassningen av Bernkonventionen till den digitala tidsåldern bör tas upp inom ramen för Världsorganisationen för den intellektuella äganderätten och främjas av EU-kommissionen.
- Nationella regeringar och EU-kommissionen bör främja lösningar för **digitaliseringen av och det gränsöverskridande tillträdet till utgångna verk**.
- **Rättsinnehavarna bör bli de första** som får nyttja utgångna verk.
- För kulturinstitutioner bör **kollektiva licenslösningar och ett möjlighetsfönster** förankras i lagstiftning om att digitalisera utgångna verk och lägga ut dem på nätet, om rättsinnehavarna och kommersiella operatörer inte gör det.
- Lösningar för verk av okända upphovsmän och utgångna verk måste **täcka alla sektorer**: audiovisuella verk, texter, bild- och ljudkonst.

3) Förstärka Europeana som den viktigaste referenspunkten för europeisk kultur på nätet

- Europeana bör vidareutvecklas för att bli den viktigaste referenspunkten för europeiskt kulturinnehåll på nätet. Detta kräver en **koncentrering av finansiella insatser och politiskt kapital** på europeisk och nationell nivå för att man ska kunna utveckla webbplatsen Europeana och dess underliggande strukturer.
- Medlemsstaterna bör se till att **alla offentliga medel till digitalisering beviljas under förutsättning av gratis tillgång framöver** till det digitaliserade materialet **via Europeana**. De bör också säkerställa att de **senast 2016 lagt ut på Europeana alla sina mästerverk som inte skyddas av upphovsrätt**.
- Under de närmaste åren bör det till **Europeana-portalen tillkomma en applikationsplattform**, och de viktigaste aktiviteterna i samband med digitaliseringen och bevarandet av Europas kulturarv bör kopplas till den webbplatsen. När man utvecklar webbplatsens tekniska sida bör man särskilt uppmärksamma mångspråkigheten. Man bör också undersöka möjligheterna i framtiden till datormoln för Europeana.
- På medellång sikt bör man överväga att **ge Europeana en väsentlig roll i bevarandet av Europas kulturarv** och göra portalen till en europeisk lagringsplats för digitaliserat

kulturmaterial som inte skyddas av upphovsrätt och till ett ”slutet arkiv”¹ för kulturmaterial som skapats i digital form.

- Europeana måste **främjas aktivt och brett** av kulturinstitutionerna, EU-kommissionen och medlemsstaterna.

4) Garantera att de digitaliserade resurserna blir hållbara

- **Bevarandet** är en central aspekt av **digitaliseringsarbetet**. Digitalt bevarande är även en **väsentlig fråga för allt material som skapas i digital form**. De organisatoriska, juridiska, tekniska och finansiella frågorna i samband med bevarande på lång sikt av digitaliserat och digitalt skapat material bör uppmärksammas.
- **Kulturinstitutionerna** bör ha **ansvaret för bevarandet av digitaliserat och digitalt skapat kulturmaterial** – precis som det är för närvarande när det gäller icke-digitalt material.
- För att garantera att Europas digitaliserade kulturarv bevaras bör **en kopia av digitaliserat eller digitalt skapat kulturmaterial arkiveras på Europeana**. För verk med upphovsrätt bör lagringsplatsen vara ett ”slutet arkiv” som fungerar som en säker lagringsplats.
- För att undvika att gränsöverskridande företag och kulturinstitutioner utför dubbelarbete kan man tänka sig **ett system** där **allt material som nu måste deponeras i flera länder skulle deponeras endast en gång**. I systemet skulle det ingå ett arbetsflöde där kopian skickas vidare till varje institution som har rätt till detta enligt den nationella lagstiftningen om pliktexemplar.
- I **lagstiftningen om upphovsrätt och närliggande frågor** måste man **göra det möjligt för de institutioner för kulturarv** som har ansvaret för bevarande att **göra arkivkopior och konvertera filer** för arkivering.
- **Permanent identifieringar** måste finnas i varje digitalt verk som arkiveras i kulturinstitutionerna. På europeisk nivå måste man utarbeta och underhålla en tillförlitlig uppslagstjänst för **persistenta identifieringar**, helst kopplad till Europeana.

5) Att hitta långsiktig finansiering av digitaliseringen och Europeana

- Det är den **offentliga sektorn** som har den **främsta uppgiften att bekosta digitaliseringen**, och **medlemsstaterna måste avsevärt öka sin investering i digitaliseringen**. Man kan inte bortse från den rådande finansiella krisen, men den får inte heller bli ett skäl till att inte göra någonting.
- **Man bör främja deltagandet av den privata sektorn**. Privata medel till digitalisering är ett **komplement till nödvändiga offentliga investeringar** och bör inte ses som en ersättning för offentlig finansiering.
- **Digitaliseringen** bör i princip bekostas på **nationell eller regional nivå och inte på EU-nivå**. Emellertid bör man bestämt uppmuntra medlemsstaterna att för digitaliseringen använda de finansieringsmöjligheter som EU:s strukturfonder erbjuder. Vissa riktade digitaliseringsinsatser med klar gränsöverskridande räckvidd (till exempel samlingar som finns i flera länder) skulle kunna samfinansieras på EU-nivå.

¹ Ett ”slutet arkiv” är ett arkiv med begränsad tillgänglighet.

- Med hänsyn till att Europeana är en digital allmänning **bör den offentliga finansieringen täcka större delen av driftskostnaderna för Europeana, även efter 2013. Finansieringen av digitaliseringen och av Europeana bör ses som en helhet där medlemsstaterna har huvudansvaret för att finansiera digitaliseringen** av sitt kulturarv och inrättandet av nationella samlingspunkter, medan **portalen Europeana främst bör finansieras via EU:s budget.**
- Medlemsstaterna bör **främja sätt på vilka digitaliseringen kan ge nya möjligheter till utveckling för europeiska företag**, till exempel via regionala grupperingar av företag i partnerskap med kulturinstitutioner, kunskapspartnerskap mellan kulturinstitutioner och universitet, eller via strategiska partnerskap på europeisk eller internationell nivå inom ny teknik och tillämpningar för kulturarv.

6) Komplement till finansiering ur offentliga medel via offentlig-privata partnerskap för digitalisering

- För att skydda intressena hos de offentliga institutioner som bildar partnerskap med en privat partner bör man efterleva **minst följande villkor**:
 - **Innehållet i avtalet** mellan en offentlig kulturinstitution och en privat partner bör **offentliggöras**.
 - Det **digitaliserade icke upphovsrättsligt skyddade materialet bör vara gratis för allmänheten** samt **tillgängligt i EU:s samtliga medlemsstater**.
 - Den privata partnern bör tillhandahålla kulturinstitutionerna **digitaliserade filer av samma kvalitet** som de som partnern själv använder.
- Den **längsta tid under vilken man har företräde till användningen** av material som digitaliserats i offentlig-privata partnerskap **får inte överskrida sju år**. Denna tid anses lämplig för att å ena sidan skapa incitament för privata investeringar i digitalisering i stor skala av kulturella verk, och å andra sidan göra det möjligt för offentliga institutioner att ha tillräcklig kontroll över sitt digitaliserade material.
- Beslutsfattare på europeisk och nationell nivå bör **skapa gynnsamma villkor** för medverkan av europeiska aktörer. I synnerhet bör de göra följande:
 - **Uppmuntra till digitalisering på nya områden** som hittills inte fått mycket uppmärksamhet, till exempel audiovisuellt material, tidningar, tidskrifter eller museiföremål.
 - På medellång sikt, under förutsättning att medlemsstaternas ekonomiska läge förbättras, **skapa skatterelaterade incitament för investering av privata medel**.
 - **Främja användningen av offentliga medel för att matcha de privata medel** som investeras i digitalisering. Offentliga medel kan beviljas till kulturinstitutioner som har ingått avtal om partnerskap med en privat enhet för digitaliseringen av sin samling, med offentliga medel som motsvarar de investerade privata medlen.
 - **Uppmuntra Europeana** och institutionerna som bidrar till portalen att **utvidga sitt digitala innehåll genom partnerskap med europeiska företag**.

Har Europa råd att sitta stilla och vänta, eller låta en eller flera privata aktörer digitalisera vårt gemensamma kulturarv? Vårt svar är ett uttryckligt ”nej!”. Medlemsstaterna, Europas kulturinstitutioner, EU-kommissionen och andra aktörer måste alla ta sitt ansvar och se till att Europas medborgare och ekonomi till fullo kan utnyttja den potential som digitaliseringen av Europas kulturarv innebär.

Vårt mål är att Europa får uppleva en digital renässans istället för att träda in i en digital medeltid.

KAPITEL ETT: UPPDRAGET

- 1.1. I april 2010 utsåg Neelie Kroes, EU-kommissionens vice ordförande för den digitala agendan, och Androulla Vassiliou, kommissionär med ansvar för utbildning, kultur, flerspråkighet och ungdom, en reflektionsgrupp (Comité des sages) om digitalisering av Europas kulturarv. Expertgruppen inrättades efter ett förslag av den franska kultur- och kommunikationsministern under en debatt om digitaliseringspolitik vid ett möte i rådet för utbildning, ungdom och kultur den 27 november 2009.
- 1.2. Initiativet uppstod ur behovet att sammanjämka kulturinstitutionernas traditionella uppdrag, att ge tillgång till vårt gemensamma arv och bevara det för kommande generationer, med de **möjligheter och utmaningar som uppstår i den digitala eran**. För att hantera den ”digitala övergången” fordras en strategi för hur åtkomst och användning av digitaliserade kulturella resurser kan underlättas inom EU, och hur europeisk kreativitet kan bevaras och främjas för kommande generationer.

Dessa överväganden är kärnpunkten i det uppdrag som väglett expertgruppen.
- 1.3. Expertgruppen uppmanades att utarbeta ett antal rekommendationer för digitalisering, elektronisk tillgång och bevarande av Europas kulturarv i den digitala tidsåldern och att särskilt behandla frågan om offentlig-privata partnerskap för digitalisering i Europa.
- 1.4. Gruppens uppdrag omfattade främst följande områden:
 - Den samlade finansiella kostnaden och hur mycket offentliga medel som europeiska kulturinstitutioner har att tillgå för att digitalisera sina samlingar i Europa.
 - Vilka modeller som skapar största möjliga tillgång till och användning av digitaliserat material för ekonomin och samhället i stort, och framför allt de grundläggande villkor som måste respekteras i offentlig-privata partnerskap för digitalisering av verk som inte skyddas av upphovsrätt.
 - Privata och offentliga organisationers roll och ansvar för digitalisering av verk av okända upphovsmän, såväl som av material som är upphovsrättsskyddat men inte längre kommersiellt tillgängligt. Avsikten är att undanröja risken för ett ”svart hål” för 1900-talet såväl i Europeana som på internet i allmänhet.
 - Att främja bredast möjliga tillgång till det digitaliserade materialet över gränserna.
 - Att säkra de digitaliserade resursernas hållbarhet för långsiktigt bevarande.
- 1.5. Expertgruppens medlemmar uppmanades att själva ta ansvar för uppdraget och rapportera tillbaka till kommissionärerna inom åtta månader efter det första sammanträdet.

KAPITEL TVÅ: VISIONEN

- 2.1 Om ett ord kunde ringa in och sammanfatta expertgruppens vision, skulle det vara ”tillgänglighet”. När det gäller vårt gemensamma kulturarv finns ingen större utmaning och ingen angelägnare uppgift än att säkra nuvarande och kommande generationers tillgång till detta arv. Tillgänglighet för största möjliga antal människor, både i och utanför Europa. Och tillgång till ett av världens rikaste kulturarv, som är av universellt intresse.
- 2.2 Att skapa tillgång till europeiska verk och produktioner måste vara utgångspunkten för alla initiativ som tas på området. De många frågor som digitaliseringen ger upphov till bör analyseras med detta i fokus och lösas med målet att göra vårt arv allt tillgängligare för alla. Expertgruppens förslag som rör Europeana måste alltså ses som olika sätt att öka tillgången till digitaliserade objekt, eftersom Europeana i dag är ett av EU:s gemensamma verktyg för att uppnå det målet.
- 2.3 Principen att allt måste göras för att garantera tillgång till vårt kulturarv har lett till tre andra principer, som väglett expertgruppen i dess arbete.
 - 2.3.1 För det första är vårt kulturarv inte bara ett arv från det förflutna utan även en mängd kunskap, fantasi och kreativitet som oavbrutet utvecklas och växer varje dag. Dagens uppsjö av kulturella uttryck och kunnande kommer i morgon att vara vårt gemensamma kulturarv. Så även om rekommendationerna fokuserar på digitalisering och kulturarvet från det förflutna, gäller de också det som tillkommer i dag, eftersom både det gamla och det nya måste finnas tillgängligt för kommande generationer. Ett av våra viktigaste uppdrag är att säkra full tillgång till kulturella uttryck och kunskap från det förflutna, det nuvarande och framtiden.
 - 2.3.2 För det andra är digitalisering inte bara en teknisk möjlighet utan även en moralisk skyldighet. I en tid då kultur allt oftare konsumeras online och skärmar och digital utrustning finns överallt, är det angeläget att föra ut kulturen på nätet (och en stor del finns redan där). Om vi inte fortsätter med det, riskerar vi att successivt urholka och förlora det som varit de europeiska ländernas och civilisationernas fundament under de senaste århundradena. Det måste stå helt klart att om tillgänglighet är slutmålet, vilket är en gigantisk uppgift, kan det endast uppnås genom att verken bevaras.
 - 2.3.3 För det tredje anser expertgruppen att den offentliga sektorn har huvudansvaret för digitalisering och bevarande av vårt kulturarv. Det är offentliga myndigheters och kulturinstitutioners uppgift att se till att arvet digitaliseras på rätt sätt och därefter bevaras, så att största möjliga antal människor garanteras tillgång såväl i dag som i morgon. Detta är ett alltför viktigt ansvar för att enbart skötas av privata intressen, som kanske inte har samma långsiktiga syn och samhällsintresse som myndigheter. Eftersom kulturen är Europas viktigaste gemensamma intresse har regeringar och kulturinstitutioner skyldighet att gå i täten för digitaliseringsarbetet.
- 2.4 Två kompletteringar måste dock omedelbart göras till dessa principer.
 - 2.4.1 För det första: Expertgruppen är visserligen fast övertygad om att digitalisering främst är en uppgift för offentliga myndigheter, men det innebär inte att den privata sektorn inte bör vara delaktig. Om vi återvänder till vårt främsta mål, att förbättra tillgången till vårt kulturarv, kan partnerskap med den privata sektorn vara ett bra alternativ för att skynda på digitaliseringen av

verk och samlingar som inte är upphovsrättsligt skyddade i en tid då offentliga medel är knappa. Dessutom kan digitalisering ses som ett tillfälle att främja och utveckla ett helt nytt spektrum av privata verksamheter och initiativ genom de nya tekniker och processer som redan finns eller kommer att finnas, vilket kan bidra till nya arbetstillfällen i Europa.

- 2.4.2 För det andra: Det faktum att kulturföremål bör vara tillgängliga elektroniskt innebär inte att de måste vara tillgängliga gratis. Digitalisering får inte vara en förevändning för att försämra det skydd som beviljats författare och andra upphovsmän i flertalet europeiska länder. Digitalisering och skydd av upphovsmännens rättigheter är mer sammanflätade än de flesta tänker på. Digitaliseringen skyddar tidigare konstnärer, samtidigt som upphovsmännens rättigheter och upphovsrätt skyddar dagens och morgondagens konstnärer. När verk fortfarande är upphovsrättsskyddade är det således självklart att författare och andra upphovsmän ska kompenseras för sin talang och sitt arbete, när deras verk läggs ut på nätet. Inte heller när det gäller verk av okända upphovsmän eller utgångna verk innebär ”tillgänglighetskravet” att allt skydd och all ersättning till upphovsmännen ska upphöra. Tvärtom ger digitalisering en ny möjlighet att gjuta nytt liv i dessa verk.
- 2.5 Expertgruppen utgick från förutsättningen att kultur inte är begränsat till det traditionella området konst och litteratur utan även omfattar vetenskap och hela den kunskapsmassa och erfarenhet som våra samhällen byggt upp under århundradena. Det är vårt arv och vår kultur som vi måste bevara och göra tillgängliga för alla i den digitala tidsåldern.
- 2.6 Detta är den vision och den ram som expertgruppen använt för att besvara de frågor som ställdes i vår uppdragsbeskrivning. Expertgruppen menar att genomförandet av dessa principer och rapportens rekommendationer kan hjälpa länder i Europa att omvandla en utmaning, nämligen hur vi undviker att vårt arv går förlorat, till en möjlighet för kulturell utveckling, konstnärligt skapande och ekonomisk tillväxt.

KAPITEL TRE: PROCESSEN

- 3.1 Expertgruppen inledde sitt arbete efter att den officiellt bildats den 23 april 2010. Arbetet ordnades kring en serie av åtta arbetsmöten,² som kompletterades med en rad kontakter med olika intressenter. För att fullfölja uppdraget organiserade expertgruppen en öppen process, där man i stor utsträckning rådgjorde med intressenter och allmänhet.
- 3.2 Mellan den 18 augusti och 30 september 2010 höll expertgruppen ett offentligt samråd via EU-kommissionens webbplats, som täckte uppdragets alla aspekter. Samrådet resulterade i 1 258 svar från 42 olika länder. Mer än hälften av svaren kom från privatpersoner, vilket visar det breda intresset för ämnet. Av svaren kom 17 procent från privata företag eller företagsorganisationer och 14 procent från kulturinstitutioner. En översikt över samrådsvaren bifogas den här rapporten.
- 3.3 En offentlig utfrågning ägde rum i Bryssel den 28 oktober, där drygt 100 intressenter deltog. 34 organisationer lämnade in sina ståndpunkter i samband med utfrågningen, och 23 intressenter uttalade sig under mötet och utbytte åsikter med expertgruppens medlemmar.³
- 3.4 Den 18 november 2010 deltog expertgruppens medlemmar i en arbetslunch med de EU-ministrar som i rådet ansvarar för kultur och audiovisuella frågor. Samma dag hade expertgruppen en diskussion med EU-parlamentets utskott för kultur och utbildning.
- 3.5 Dessutom höll expertgruppens medlemmar en rad formella och informella möten med olika intressenter, såsom författare och andra upphovsmän, förläggare, teknikföretag och offentliga myndigheter, antingen i grupp eller enskilt.
- 3.6 Expertgruppen beställde två externa uppdrag som underlag för arbetet. Det första var en studie av kostnaderna för att digitalisera Europas kulturella samlingar.⁴ Det andra var en teknisk revision av webbplatsen Europeana.⁵ Under diskussionerna har expertgruppen också dragit nytta av analyser som tidigare utförts av EU och i de olika medlemsstaterna, av slutrapporten från högnivågruppen för digitala bibliotek från december 2009 samt av de rapporter som samtliga medlemsstater lämnat in till EU-kommissionen om digitalisering, elektronisk tillgänglighet och kulturarvets bevarande.
- 3.7 Slutligen har expertgruppen i sitt arbete dragit nytta av ett antal färska politiska handlingar. Hit hör bland annat EU-parlamentets resolution med titeln *Europeana – nästa steg* (betänkande av Helga Trüpel) som antogs den 5 maj 2010, rådets slutsatser om *Europeana – nästa steg* som antogs den 10

² Mötena ägde rum på följande datum och platser: 10 maj i Bryssel, 17 juni i Madrid, 23 juli i Frankfurt, 31 augusti i Paris, 24 september i Paris, 18 november i Bryssel, 25 november i Paris och 14 december i Bryssel.

³ Ståndpunktsdokumenten, en video från utfrågningen och sammanfattande protokoll finns på följande webbsida: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/comite_des_sages/

⁴ Studiens resultat finns bifogat till rapporten.

⁵ Revisionens resultat finns bifogat till rapporten.

maj 2010 och kommissionens meddelanden *Europeana – nästa steg* (28 augusti 2009), *Upphovsrätten i kunskaps ekonomin* (19 oktober 2009) och *En ny digital agenda för Europa* (29 maj 2010).

KAPITEL FYRA: ÅTKOMST OCH ANVÄNDNING AV DIGITALISERAT MATERIAL SOM INTE SKYDDAS AV UPPHOVSRÄTT

4.1 Bakgrund

- 4.1.1 Runt om i Europa har kulturinstitutioner börjat digitalisera sina samlingar av böcker, tidningar, kartor, ljud- och videomaterial, manuskript, fotografier och museiföremål och göra dem elektroniskt tillgängliga. Stora delar av de digitaliserade verken är allmän egendom,⁶ vilket innebär att de inte längre omfattas av upphovsrätten. I princip kan därför vem som helst få tillgång till dem och använda dem fritt.
- 4.1.2 Det här kapitlet behandlar material som digitaliserats med hjälp av offentliga medel från kulturinstitutionernas budgetar eller från digitaliseringsprojekt som finansieras på nationell, regional eller lokal nivå. Offentlig-privata partnerskap för digitalisering behandlas i kapitel 8 i rapporten.
- 4.1.3 Kultursektorn har en lång rad olika förfaringsätt för att ge tillgång till eller möjliggöra användningen av material som inte är upphovsrättsligt skyddat och som digitaliserats med offentliga medel. Många av institutionerna gör materialet fritt tillgängligt online, men somliga tar betalt för nedladdning och ibland för tillgång till digitaliserade produkter.

Följande exempel har hämtats från kulturinstitutioner som bidrar till innehållet i Europeana.

- *Flera institutioner anger tydligt att materialet är allmän egendom. De ger icke-kommersiella användare fri åtkomst och nedladdning. En del av dem tar betalt för kommersiellt vidareutnyttjande av materialet. När användare laddar ned material ber man dem bekräfta att de avser att använda materialet enbart för icke-kommersiella ändamål.*
- *Somliga institutioner tar betalt för att man använder deras samlingar på prenumerationsbasis, vilket även gäller för material som är allmän egendom. En institution ger tillgång till historiskt material mot en avgift för några få timmar eller för en längre period.*
- *Det finns även exempel där användaren tillåts ta del av hela innehållet på skärmen, men en avgift tas ut för nedladdningar av material som är allmän egendom.*
- *Flera bidragande institutioner använder synliga vattenmärken på digitaliserade objekt som inte är upphovsrättskyddade för att undvika obehörigt vidareutnyttjande. Den metoden används exempelvis för gamla manuskript, böcker tryckta på 1400-talet (inkunabler) och bilder. Problemet är att den här typen av vattenmärken gör materialet obrukbart, även för skolarbeten.*
- *En del kulturinstitutioner, särskilt museer, gör bilder tillgängliga i bara låg upplösning, vilket normalt är tillräckligt för privat användning, som skolarbeten. De tar betalt för åtkomst till och användning av samma bilder med högre upplösning.*

- 4.1.4 I praktiken begränsas användningen av materialet av användarvillkoren för den webbplats där materialet kan hittas. I andra fall lagras materialet helt enkelt bakom en betalvägg.

⁶ I EU varar upphovsrätten i 70 år efter upphovsmannens död. Efter den tiden är verken allmän egendom.

- 4.1.5 Många kulturinstitutioner i Europa hävdar rättigheter till digitaliserat material som är allmän egendom. De gör alltså anspråk på nya rättigheter som skulle ha uppkommit genom digitaliseringen av materialet. Grunden för sådana krav är emellertid inte alltid solid, och situationen kan variera från en medlemsstat till en annan beroende på upphovsrättslagstiftningen i det aktuella landet. Detta kan leda till att digitaliserade objekt skyddas i ett land men inte i ett annat, vilket är särskilt problematiskt i ett gränsöverskridande sammanhang.

Metadata

- 4.1.6 Kulturinstitutionerna kompletterar digitaliserade objekt med avsevärda mängder information (metadata), såsom verkets upphovsman, härkomst och ålder. Det kan även vara kontextuell information, teknisk information om de använda formaten samt karakteristika som gör det möjligt för sökmotorer att hitta objektet. Den här typen av metadata behövs för att ge användaren en praktisk bakgrund till verket och göra det möjligt för sökmotorer som Europeana att hitta de digitaliserade objekt som är relevanta vid en specifik sökning.
- 4.1.7 I en del fall tar kulturinstitutioner betalt eller ställer krav för vidareutnyttjandet av metadata, och de tenderar att vara särskilt uppmärksamma på kommersiell användning av sådana uppgifter. Kommersiell användning har en vid definition och kan exempelvis innefatta indexering av kommersiella sökmotorer. De krav som ställs för att använda metadata kan i sin tur skapa problem för tjänster som Europeana, som vill göra insamlade metadata tillgängliga för att få bredast möjliga exponering.

4.2 Allmänna överväganden

- 4.2.1 Expertgruppen anser att dess arbete framför allt måste utgå från grundläggande principer om tillgång till kultur i hanteringen av frågan om åtkomst och användning av digitaliserat material som inte skyddas av upphovsrätt. Människor har rätt till kunskap och kultur, och lättillgänglighet och användning tjäna även samhällsintresset att bevara kulturell mångfald.
- 4.2.2 Samtidigt måste man ta hänsyn till kulturinstitutionernas verklighet (*principe de réalité*), med bland annat finansiella begränsningar som sannolikt kan bli ännu tuffare framöver.
- 4.2.3 Skillnader i rättigheterna till digitaliserat material mellan medlemsstaterna bör undanröjas i en tid då åtkomst och användning mellan länder är normen. I princip bör själva digitaliseringen inte ge upphov till nya rättigheter.

4.3 Tillgång till det digitaliserade materialet

- 4.3.1 Expertgruppen anser bestämt att material som inte är upphovsrättsligt skyddat och som digitaliserats med offentliga medel bör vara fritt tillgängligt för alla. Detta bör ingå i finansieringsvillkoren för digitalisering av material som är allmän egendom i Europa.
- 4.3.2 Detta är en principfråga som även har sin grund i praktiska överväganden. Google har genom Google Books satt normen för fri tillgång för slutanvändaren till större samlingar av digitaliserade böcker som är allmän egendom. De modeller som innebär att kulturinstitutioner tar betalt av slutanvändaren för tillgång till resurser som är allmän egendom och som de själva digitaliserat kommer sannolikt inte att överleva, eftersom de inte är konkurrenskraftiga på marknaden.

- 4.3.3 Om kulturorganisationer måste generera en del av sina driftskostnader genom att slå mynt av sitt digitaliserade innehåll som inte skyddas av upphovsrätt, bör de överväga alternativa intäktskällor, såsom sponsring, partnerskap, reklam eller tjänster kopplade till användningen av kulturellt material, hellre än att ta betalt för elektronisk tillgång till materialet.
- 4.3.4 Expertgruppen övervägde om kulturinstitutioners begränsande metoder borde få konsekvenser, exempelvis genom att materialet utestängs från Europeana. Expertgruppen anser dock att material från kulturorganisationer som tar betalt för tillgång till material som är allmän egendom inte bör utestängas från webbplatsen, eftersom syftet med Europeana är att ge åtkomst till ett så stort utbud som möjligt av digitaliserat kulturmaterial. Användaren bör emellertid kunna använda filtrerade sökningar i Europeana för att enbart leta efter material som är gratis tillgängligt.
- 4.3.5 Kulturinstitutionerna bör uppmuntras att följa Europeanas stadga (*Public Domain Charter*) och att göra digitaliserat icke upphovsrättsligt skyddat innehåll tillgängligt utan kostnad.

4.4 Vidareutnyttjande av digitaliserat material

- 4.4.1 Material som är allmän egendom och som digitaliserats med offentliga medel bör vara fritt tillgängligt för icke-kommersiellt vidareutnyttjande av privatpersoner, skolor, universitet, frivilligorganisationer och andra organisationer.
- 4.4.2 Expertgruppen rekommenderar även kulturinstitutionerna att göra sitt digitaliserade material så tillgängligt som möjligt för kommersiella enheter. Detta bör nämligen stimulera användningen av materialet för nya informationsprodukter och tjänster.
- 4.4.3 Kulturinstitutioner kan begära att privata företag betalar för det kommersiella vidareutnyttjandet av material för att på så vis få ersättning för digitaliseringskostnaderna och finansiera fortsatt digitalisering. Detta kan göras på olika sätt – genom engångsbetalningar eller intäktsdelning. Särskilda partnerskap mellan kulturinstitutioner och mindre företag eller universitet kan övervägas för att stimulera vidareutnyttjande av det digitaliserade materialet för innovativa informationstjänster.
- 4.4.4 Detta får inte leda till exklusiva avtal eller marknadsdiskriminering. I allmänhet bör kulturinstitutioner som tillåter vidareutnyttjande av digitaliserat material följa EU-direktivet om vidareutnyttjande av information från den offentliga sektorn. I direktivet regleras det sätt på vilket offentliga myndigheter kan påverka informationsmarknaden genom att sälja information eller göra den tillgänglig för vidareutnyttjande. Direktivet bygger på två av den inre marknadens pelare, öppenhet och sund konkurrens. I dagsläget omfattas kulturinstitutioner inte av direktivet.
- 4.4.5 Expertgruppen anser att användningen av synliga vattenmärken på digitaliserade objekt är ett synnerligen olämpligt bruk, och kulturinstitutioner som använder den här typen av vattenmärke bör uppmanas att ompröva sitt handlingsätt. Detta gäller dock inte mindre vattenmärken längst ned på digitala objekt som anger objektets ursprung, vilket inte utgör något problem.

4.5 Användning av metadata

- 4.5.1 Expertgruppen anser att metadata om de digitaliserade verk som framställs av kulturinstitutionerna bör vara brett och fritt tillgängliga för vidareutnyttjande. Om villkor ställs, såsom en hänvisning till uppgifternas producent, ska dessa standardiseras över hela linjen.

Rekommendationer

- 1) Kulturinstitutioner bör göra material som är allmän egendom och som digitaliserats med offentliga medel så brett tillgängligt som möjligt, även för vidareutnyttjande. Detta bör vara ett av villkoren för finansiering av digitaliseringen i Europa. Märkning med synliga vattenmärken eller andra sätt som begränsar användningen av materialet bör undvikas.
- 2) I fall där kulturinstitutioner tar betalt av privata företag för vidareutnyttjande av digitaliserat material som inte är upphovsrättsligt skyddat bör reglerna i direktiv 2003/98/EG om vidareutnyttjande av information från den offentliga sektorn följas.
- 3) EU-kommissionen bör överväga hur man kan avlägsna skillnaderna mellan medlemsstaterna vad gäller rättigheterna till digitaliserat material i ett läge där tillträde och användning över gränserna är normen. I princip bör själva digitaliseringen inte ge upphov till nya rättigheter.
- 4) Metadata om de digitaliserade objekt som framställs av kulturinstitutionerna bör vara brett och fritt tillgängliga för vidareutnyttjande.

KAPITEL FEM: DIGITALISERING OCH ELEKTRONISK TILLGÅNG TILL UPPHOVSRÄTTSSKYDDAT MATERIAL

5.1 Bakgrund

- 5.1.1 Upphovsrätten omfattar alla uttrycksformer – från personliga brev till kommersiellt framställt material som filmer, musik och böcker samt radio- och tv-sändningar som producerats av privata eller offentliga företag. Alla dessa typer av material innehas av kulturinstitutioner i Europa.
- 5.1.2 Den lätthet med vilken dagens användare kan få tillgång till stora sökmotorer och plattformar och hitta ett överväldigande utbud av information, böcker, tidningar, webbplatser, arkivmaterial, bilder, musik och filmer skapar självklart förväntningar på kulturinstitutionerna. Eftersom de är vana vid de praktiska sökmotorerna och nya tjänster förväntar användare sig att hitta allt på nätet. ”Det som inte finns på nätet, finns inte” är kärnan i deras uppfattning och beteende. Det som finns på kulturinstitutionernas hyllor, i arkiven och i utställningshallar kommer snart att falla i glömska om det inte digitaliseras och erbjuds vid sidan av digitalt skapade verk och alla andra internetjänster.
- 5.1.3 Av den orsaken har kulturinstitutionerna försökt digitalisera så mycket som möjligt av sina innehav. Av finansiella och praktiska skäl började de med att digitalisera de innehav som inte omfattas av upphovsrätt. Självfallet måste rättigheter klareras innan upphovsrättsskyddade verk digitaliseras och erbjuds på internet. Detta är tidskrävande och oerhört dyrt. Vid den offentliga utfrågning som expertgruppen organiserade uppskattade det tyska tv-bolaget ZDF att det finns omkring 3 miljoner avtal knutna till deras arkiv, vilket gör individuella omförhandlingar praktiskt taget omöjliga. ZDF nämnde även att BBC beräknat att det enbart för personalkostnaderna skulle kosta 72 miljoner pund att klarera rättigheterna för BBC:s hela arkiv.⁷
- 5.1.4 Dagens förläggare, musik-, film- och tv-producenter har attraktiva erbjudanden för sitt digitalt skapade material. Vad som saknas är dock det upphovsrättsskyddade material som inte erbjuds av distributörer och rättsinnehavare. Det finns ett ”svart hål” för 1900-talet, i vilket majoriteten av de traditionella verken från det senaste århundradet befinner sig, eftersom de inte är digitala, är utgångna och ganska ofta saknar kända upphovsmän.
- 5.1.5 Verk av okända upphovsmän, vars rättsinnehavare inte kan identifieras eller spåras, utgör ett hinder för storskaliga digitaliseringsprojekt. Föräldralösa verk, som de också kallas, finns inom alla områden, som text, film och musik, och ökar i antal ju längre bak i tiden man går eller ju komplexare de olika lagren av rättigheter blir. Association des Cinémathèques Européennes beräknar att 21 procent av de filmer som finns i audiovisuella arkiv saknar känd upphovsman, och 60 procent av dessa är mer än 60 år gamla. British Library uppskattar att 40 procent av bibliotekets upphovsrättsskyddade samlingar saknar känd upphovsman. I rapporten ”In from the Cold” beräknas omkring 90 procent av verken i brittiska kulturinstitutioners fotoregister vara föräldralösa.
- 5.1.6 Det finns ett stort antal studier från kultursektorn som belyser frågorna om rättighetsklarering och som särskilt inriktar sig på föräldralösa verk bland böcker, ljudinspelningar och audiovisuellt material. Högnivågruppen för digitala bibliotek rekommenderade 2008 att man skulle utarbeta

⁷ http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/comite_des_sages/

rättsliga lösningar för att på lämpligt sätt hantera frågan och skapa såväl rättslig som anseendemässig säkerhet för de digitaliserande parterna.

- 5.1.7 Europeana grundades för att bli den främsta plattformen för Europas kulturarv. Men ett europeiskt digitalt bibliotek, arkiv och museum som saknar verken från 1900-talet är odugligt, eftersom det är vilseledande. Något måste göras för att överbrygga detta farliga kunskapsgap.

5.2 Allmänna överväganden

- 5.2.1 Mångfalden i kulturinstitutionernas samlingar gör att digitaliseringen skapar en mängd komplicerade problem. Alla de skiftande svårigheter som de olika typerna av verk ger upphov till måste dock hanteras för att uppmuntra digitaliseringen av vårt kulturarv och för att kreativiteten ska utnyttjas till förmån för kommande generationer.

- 5.2.2 Digitalisering fordrar att samtliga upphovsrätter och närstående rättigheter klareras så att de immaterialrättsliga normerna iakttas. Därför måste mekanismer utarbetas som erkänner rättsinnehavarnas rättigheter och intressen, men som samtidigt underlättar digitalisering, som i sin tur leder till ökad innovation och kreativitet. Med tanke på kostnaderna för rättighetsklarering ligger det i det europeiska samhällets såväl offentliga som privata intressen att förenkla rättighetsklareringen på ett rättvist och balanserat sätt.

För att åstadkomma detta måste varje lösning ta rättslig, moralisk och etisk hänsyn till följande:

- 5.2.2.1 Upphovsrättshavarens intresse, då denne har investerat tid och pengar i att skapa upphovsrättsskyddade verk och vill ha ersättning för sin investering.
- 5.2.2.2 Den rättsinnehavarens intresse som aldrig skapat ett verk med kommersiell avsikt, eller som inte har något fortsatt intresse av att kommersialisera sitt verk och bara önskar dela det med samhället.
- 5.2.2.3 De moraliska rättigheterna för en upphovsman som kräver erkännande och önskar att hans eller hennes verk används i enlighet med den avsikt och det ändamål för vilka det skapades.
- 5.2.2.4 Kulturellt, politiskt och religiöst känsliga aspekter, som speglas i kreativa verk framställda av individer eller grupper men som inte omfattas av kodifierad immaterialrättslagstiftning.
- 5.2.3 Expertgruppen försökte inte täcka hela upphovsrättsdebatten utan beslutade att fokusera på kärnfrågorna i uppdraget: att göra föräldralösa och utgångna verk tillgängliga online. De rekommendationer som här läggs fram täcker bara dessa två frågor.
- 5.2.4 För verk av okända upphovsmän gick expertgruppen ett steg längre än uppdragsbeskrivningen genom att också beakta vikten av att undvika föräldralösa verk i framtiden och inte bara rekommendera en lösning för sådana befintliga verk.

5.3 Verk av okända upphovsmän

- 5.3.1 Det har förts livliga diskussioner i och utanför EU-parlamentet om det bästa sättet att hantera föräldralösa verk i EU. Dessutom har frågan debatterats intensivt i medlemsstaterna. Expertgruppen valde att inte lansera en viss modell (undantag från upphovsrätten, ömsesidigt erkännande, kollektiv licensiering i Europa) utan att i stället definiera de villkor som måste täckas

av ett europeiskt instrument för verk av okända upphovsmän, samt dess genomförande i medlemsstaterna.

5.3.2 Expertgruppen anser följande:

5.3.2.1 Ett **europeiskt rättsligt instrument måste antas snarast möjligt** för att hantera frågan om verk av okända upphovsmän. Gruppen gläder sig att EU-kommissionen nu håller på att utarbeta ett sådant instrument och att detta tillkännagivits i den digitala agendan.

5.3.2.2 För att få genomslag måste rättsinstrumentet samtidigt uppfylla samtliga villkor i följande ”test i åtta etapper”:

- i) Se till att **samtliga medlemsstater har en lösning för hanteringen av verk av okända upphovsmän**. Om nationella instrument saknas måste nationell lagstiftning införas.
- ii) Omfatta **alla olika sektorer**: audiovisuella verk, texter, bild- och ljudkonst.
- iii) Säkra ett **gränsöverskridande erkännande av verk av okända upphovsmän**. Ett föräldralöst verk som på grundval av en sökning i ursprungslandet erkänns som sådant i en medlemsstat bör betraktas som föräldralöst i hela EU. Ursprungslandet bör definieras baserat på dagens geografi och inte på de historiska gränserna vid publikationstillfället. Om det inte finns något uppenbart ursprungsland måste sökningen fortsätta tills en tillfredsställande lösning hittats.
- iv) Säkra den **gränsöverskridande effekten av detta erkännande**. Ett verk av okända upphovsmän som tillgängliggjorts online i en medlemsstat bör också göras tillgängligt online i övriga medlemsstater och till och med globalt.
- v) Vara **förenligt med genomförandet av offentlig-privata partnerskap för digitalisering**.
- vi) Omfatta en **ersättning till rättsinnehavarna** om man efter någon tid finner dem eller de ger sig till känna i händelse av kommersiell användning. Ersättningen kan förvaras på ett spärrat konto. Likaså kan betalning av en lämplig avgift förväntas när det gäller kulturinstitutioners icke-kommersiella användning. Exempelvis kan man tänka sig en engångsbetalning om verket är licensierat enligt en kollektiv licens med utsträckt verkan och den rättighetsförvaltande organisationen måste kompensera rättsinnehavarna om man hittar dem eller de ger sig till känna.
- vii) Trygga **rimliga transaktionskostnader för hantering av verk av okända upphovsmän** i proportion till verkets kommersiella värde. Detta innebär exempelvis att en sökning efter rättsinnehavare av äldre verk kan vara mindre intensiv än för senare verk.
- viii) Stödjas av rättighetsdatabaser, som Arrow-projektet, som nu är under uppbyggnad. Dessa databaser och en europeisk förteckning över etablerade föräldralösa verk bör länkas till Europeana som en central referenspunkt för Europas kulturarv.

- 5.3.3 En viktig uppgift är att **förhindra verk av okända upphovsmän i framtiden**. I dag exploderar skapande produktion, som användargenererat innehåll, på nätet utan att det finns tydliga kontaktuppgifter till upphovsmannen. För att undvika föräldralösa verk i framtiden bör därför någon form av registrering ses som en förutsättning för fullt utövande av rättigheter.
- 5.3.4 Expertgruppen inser att detta skulle kräva en förändring av Bernkonventionen och liknande instrument. Gruppen anser att en diskussion om att ”uppdatera” konventionen bör tas upp i Världsorganisationen för den intellektuella äganderätten och stödjas av EU-kommissionen.
- 5.3.5 Lösningar baserade på registrering måste även ta hänsyn till sekretessfrågor för upphovsmännen och åtföljas av insatser för ökad medvetenhet bland upphovsmän om på vilket sätt de kan hantera sina rättigheter.

5.4 Utgångna verk

- 5.4.1 Expertgruppen anser att utgångna verk **måste digitaliseras** som en del av Europas kulturella digitala arv.
- 5.4.2 Expertgruppen föredrar lösningar som ger användarna **största möjliga tillgänglighet online** till utgångna verk.
- 5.4.3 Lösningen måste **täcka alla olika sektorer**: audiovisuella verk, texter, bild- och ljudkonst.
- 5.4.4 **Rättsinnehavarna bör vara de första som får** utnyttja utgångna verk.
- 5.4.5 Expertgruppen urskiljde följande tre fall:
- i) Materialet **digitaliseras i bevarandesyfte** av kulturinstitutionerna och görs tillgängligt att ta del av **på plats**.
 - ii) Materialet **digitaliseras i bevarandesyfte** av kulturinstitutionerna och görs **brett tillgängligt online**.
 - iii) Materialet **digitaliseras och utnyttjas kommersiellt av rättsinnehavarna**. I det här fallet ska en digital kopia deponeras hos den kulturinstitution som ansvarar för bevarandet.
- 5.4.6 Beträffande finansiering av digitalisering av utgångna verk urskiljde expertgruppen följande två fall:
- i) **Investeringar i digitalisering** för kommersiellt utnyttjande av utgångna verk. Dessa bör främst göras **av rättsinnehavarna**. För kommersiellt utnyttjande bör det inte finnas någon direkt offentlig finansiering för digitalisering. Stimulansåtgärder som skattelättnader för parter med kommersiella intressen kan dock övervägas.
 - ii) Den offentliga sektorns investeringar i digitalisering. Om rättsinnehavarna inte digitaliserar utgångna verk **bör digitalisering betalas med offentliga medel**. Det digitaliserade materialet bör då bli fritt tillgängligt online mot en lämplig ersättning till rättsinnehavarna.
- 5.4.7 Genomförandefrågor:

- i) I många fall kommer **rättigheterna till digitalisering och elektronisk distribution att ha återgått till eller ligga hos upphovsmännen**. Därför får distributörerna inte automatiskt ses som representanter för rättsinnehavarna. I vissa fall måste upphovsmännens ombud kontaktas.
- ii) För att uppnå rimliga transaktionskostnader för digitaliseringen av utgångna verk kan det bli nödvändigt att kollektivt **hantera rättigheterna för äldre utgångna verk**. Ett sådant system bör ges stöd i lagstiftningen. Ett datum bör fastställas för att avgöra vilka verk som skulle falla under kollektiv förvaltning, vilket kan vara olika från en sektor till en annan.
- iii) En **lämplig ersättning** till rättsinnehavarna måste fastställas, och rättsinnehavarna måste alltid **kunna ställa sig utanför** sådana kollektiva system.
- iv) Om rättsinnehavare inte utnyttjar sitt material direkt, kollektivt eller i samarbete med en privat partner, ska kulturinstitutioner ha **ett möjlighetsfönster för att digitalisera materialet och göra det tillgängligt**. Detta bör ges stöd i lagstiftningen, bland annat för att underlätta kollektiva licenslösningar.
- v) När material som utgått ur kommersiell distribution licensieras till kulturinstitutioner bör det göras **fritt tillgängligt online**. Skälet är att den offentliga sektorn inte ska ses som en konkurrent till den kommersiella distributionen av uphovsrättsligt skyddade verk.
- vi) När valet står mellan en lösning där materialet är licensierat till bibliotek och **fritt åtkomligt online** och en lösning där materialet är tillgängligt mot betalning bakom en betalvägg är den första lösningen att föredra.
- vii) **Licenser** mellan kulturinstitutioner och rättsinnehavare för att göra utgångna verk elektroniskt tillgängliga bör ha **gränsöverskridande räckvidd, såvida den extra kostnaden för att trygga åtkomst över hela EU inte är oproportionerligt stor**.
- viii) Lösningarna bör vara förenliga med **genomförandet av offentlig-privata partnerskap för digitalisering**.
- ix) Lösningarna bör stödjas av **informationsdatabaser över rättigheter**, som Arrow-projektet. Dessa databaser och en europeisk förteckning över licensierade utgångna verk bör också länkas till Europeana.
- x) **Lösningarna** måste ta hänsyn till **digitalt skapat utgången material**.

Rekommendationer

- 1) Ett europeiskt rättsligt instrument för verk av okända upphovsmän måste antas snarast möjligt och uppfylla det test i åtta etapper som beskrivs ovan.
- 2) Verk av okända upphovsmän måste undvikas i framtiden. Någon slags registrering bör ses som en förutsättning för fullt utövande av rättigheter. En diskussion om anpassningen av

Bernkonventionen till den digitala tidsåldern bör tas upp inom ramen för Världsorganisationen för den intellektuella äganderätten och stödjas av EU-kommissionen.

- 3) Nationella regeringar och EU-kommissionen bör främja lösningar för att digitalisera och ge gränsöverskridande tillträde till utgångna verk med hänsyn till de principer som anges ovan.
- 4) Rättsinnehavarna bör vara de första som får utnyttja utgångna verk.
- 5) För kulturinstitutioner bör kollektiva licenslösningar och ett möjlighetsfönster förankras i lagstiftningen för att digitalisera utgångna verk och lägga ut dem på nätet, om rättsinnehavare och kommersiella operatörer inte själva gör det.
- 6) Lösningar för verk av okända upphovsmän och utgångna verk måste täcka alla sektorer: audiovisuella verk, texter, bild- och ljudkonst.

KAPITEL SEX: EUROPEANA

6.1 Bakgrund

- 6.1.1 Europeana, Europas digitala bibliotek, arkiv och museum, som sammanför kulturinstitutioner från olika sektorer och samtliga medlemsstater, är troligen det mest långtgående kulturprojekt som någonsin påbörjats i europeisk skala. Europeana lanserades som en prototyp 2008. Portalen gav då tillgång till omkring 2 miljoner digitaliserade objekt, såsom böcker, kartor, tidningar, dagböcker, fotografier, ljud- och videomaterial. Inom mindre än två år hade samlingarna vuxit till drygt 15 miljoner digitaliserade objekt. Då hade redan det ursprungliga målet på 10 miljoner digitaliserade objekt till slutet av 2010 överträffats. I dag bidrar omkring 1 500 kulturinstitutioner med verk till webbplatsen.
- 6.1.2 Europeana har starkt stöd av EU-institutionerna och enskilda medlemsstater, men det bör ändå sägas att bidragen per medlemsstat fortfarande är ojämnt fördelade. När webbplatsen lanserades kom mer än hälften av objekten från franska samlingar. Fortfarande är Frankrike den största bidragsgivaren med 18 procent av de digitaliserade objekten, följt av Tyskland med 17 procent. Från somliga medlemsstater finns endast ett fåtal digitaliserade objekt tillgängliga genom webbplatsen och för många saknas de centrala verk som definierar deras kulturella och intellektuella arv.
- 6.1.3 Europeana har i hög grad påverkat medlemsstaterna i deras syn på ett elektroniskt tillgängligt kulturarv. Skapandet av German Digital Library, som ska lanseras i slutet av 2011, är exempelvis en direkt följd av utvecklingen av Europeana. Webbplatsen har även satt fart på diskussioner mellan rättsinnehavare och kulturinstitutioner i olika länder om de bästa sätten att göra upphovsrättsligt skyddade verk elektroniskt tillgängliga.
- 6.1.4 Webbplatsen Europeana fungerar som en portal och samlingspunkt, som ger tillgång till innehåll som lagras decentraliserat i kulturinstitutionerna. För närvarande har den inget innehåll. Europeana-plattformen är baserad på öppen programvara. Europeana samarbetar med en rad innovativa europeiska partner för att förbättra tjänsterna.
- 6.1.6 Under de närmaste åren avser Europeana att förbättra verksamheten med följande prioriteringar: 1) att samla mer innehåll, 2) att stödja kulturarvssektorn genom kunskapsöverföring, innovation och påverkansarbete, 3) att sprida kulturarvet till användare var de än är och närhelst de önskar, 4) att hjälpa användare att engagera sig i kulturarvet på nya sätt.
- 6.1.5 Kunskapen om Europeana bland allmänhet, lärare och andra potentiella användare i Europa är fortfarande mycket begränsad.

6.2 Allmänna överväganden

- 6.2.1 Expertgruppen betonar Europeanas centrala plats i strategin för att föra ut Europas kulturarv på nätet och göra kulturellt material tillgängligt för arbete, utbildning och fritid. Gruppen framhåller vikten av att göra Europeana till den viktigaste europeiska kulturella referenspunkten online. Detta kräver en koncentration av finansiella insatser och politiskt kapital på europeisk och nationell nivå

för utveckling av webbplatsen. Inga parallella processer, projekt eller infrastrukturer bör finansieras av EU.

- 6.2.2 Expertgruppen ställer sig bakom Europeana som ett offentligt projekt som ger tillgång till ett omfattande utbud av tillförlitligt innehåll från olika typer av kulturinstitutioner. Webbplatsen skapades inte som konkurrent till digitaliseringsprojekt i den privata sektorn. Likväl bör Europeanas utveckling bedömas mot utvecklingen av ett privat alternativ baserat på digitaliserat material från kulturinstitutioner runt om i världen.
- 6.2.3 På kort tid har Europeana uppnått utmärkta resultat. Dessa resultat bör ligga till grund för att höja ambitionsnivån för Europeana och omvandla webbplatsen till en satsning i industriell skala. Expertgruppen anser att Europeana inte bara bör vara en portal utan behöver utvecklas successivt och tillhandahålla de tjänster som en applikationsplattform erbjuder.
- 6.2.4 Dessutom bör alla de viktigaste aktiviteterna i samband med digitaliseringen och bevarandet av Europas kulturarv kopplas till Europeana. Ett exempel är Arrow-databasen som nu byggs upp för verk av okända upphovsmän och som bör införlivas i Europeana. Europeana bör även överväga att tillhandahålla tjänster till medlemsstater som inte själva har tillgång till alla verktyg.

6.3 Förbättra Europeanas tjänster

- 6.3.1 Expertgruppen beställde en revision av Europeanas tekniska uppbyggnad och undrade framför allt om de tekniker som ligger till grund för webbplatsen och den tekniska utvecklingsplanen är ändamålsenliga och framtidssäkra. Revisorerna fann att Europeanaprojektet vilar på stadig teknisk grund, som består av såväl öppna standarder som öppen arkitektur och säkerhet. De föreslog att Europeana undersöker möjligheterna till datormoln och förbättrar både mätningarna av programvara och dokumentationen av programvaruarkitekturen.
- 6.3.2 Expertgruppen anser att flerspråkighet är ett väsentligt utvecklingsområde. För närvarande är Europeanas gränssnitt tillgängligt på samtliga medlemsstaters språk. Sökningar mellan språken och funktioner för automatisk översättning bör införlivas på medellång sikt. Det är också viktigt att göra översättningar av centrala begrepp tillgängliga på olika språk. Dessutom bör det finnas en tydlig koppling mellan verk som går tillbaka på samma original, såsom översättningar, bearbetningar och olika utgåvor av samma verk.
- 6.3.3 Europeiska forsknings- och innovationsprojekt inom forskning, flerspråkighet, digitaliseringstekniker och sociala medier bör uppmuntras att samlas runt Europeana och bidra till webbplatsens utveckling. På det sättet kan Europeana bli en viktig probädd för innovation och nya idéer.
- 6.3.4 Expertgruppen uppmanar kulturinstitutioner från samtliga medlemsstater att göra en gemensam insats för att lägga ut fler digitaliserade objekt på Europeana. Samtidigt bör tjänsten berikas med annat innehåll, såsom bibliografiska uppgifter, innehållsförteckningar och sammanfattningar. Det bör också vara möjligt för användarna att välja olika slags sökresultat. De bör till exempel ha möjlighet att endast få resultat för digitaliserade verk som är helt tillgängliga.
- 6.3.5 Expertgruppen anser att det är lika viktigt att upphovsrättsligt skyddat innehåll som mot betalning erbjuds av privata leverantörer görs sökbart genom Europeana. Detta skulle komplettera fritt tillgängligt material. Partnerskap mellan Europeana och privata företag med verksamhet inom

elektronisk distribution (exempelvis förläggare) bör uppmuntras. Också i detta fall bör användarna kunna filtrera resultaten för specifika sökningar, om de föredrar att endast söka på material som är fullt och fritt tillgängligt.

6.4 Europeanas infrastruktur

- 6.4.1 I dagsläget lagrar Europeana inget material utan ger tillgång till innehåll som lagras decentraliserat. Man bör överväga att ge Europeana en egen centralkatalog och arkiv, där digitaliserat material förvaras som inte är upphovsrättsligt skyddat (exempelvis från institutioner som har upphört med elektronisk verksamhet). Detta får emellertid avsevärda kostnadskonsekvenser, eftersom det är dyrt att lagra information.
- 6.4.2 På medellång sikt bör medlemsstaterna och EU-kommissionen överväga att omvandla Europeana till **en lagringsplats** för Europas digitala arv, där en digital kopia förvaras av allt digitaliserat eller digitalt skapat material som framställs i EU. För upphovsrättskyddade verk kan Europeana vara ett slutet arkiv som fungerar som en så kallad safe harbour.
- 6.4.3 På kort sikt kan den kataloginfrastruktur som finansieras genom EU:s kapacitetsprogram (exempelvis Driver-projektet) mobiliseras för att se till att det finns förvalda kataloger i alla medlemsstater som bidrar till Europeana.

6.5 Rekommendationer till medlemsstaterna

- 6.5.1 Ett effektivt sätt att stärka Europeanas ställning som referenspunkten framför andra för leverantörer av kulturellt innehåll skulle vara att kanalisera anslag för digitalisering genom webbplatsen. Expertgruppen inser dock att medlemsstaterna vill ha direkt kontroll över digitaliseringsutgifterna. Expertgruppen anser att medlemsstaterna åtminstone bör se till att alla offentliga medel till digitalisering beviljas på villkor att det digitaliserade materialet framöver blir tillgängligt genom Europeana.
- 6.5.2 Vidare bör medlemsstaterna se till att alla deras mästerverk som är allmän egendom digitaliseras och görs tillgängliga genom Europeana inom de närmaste fem åren. Expertgruppen ger därför starkt stöd till den färdplan som nu utarbetas gemensamt av EU-kommissionen, medlemsstaterna och Europeana, och som ska fastställa en kalender för medlemsstaternas bidrag av innehåll till Europeana och hjälpa till att övervaka framsteg i Europa.
- 6.5.3 Expertgruppen anser att införandet av nationella sammanställare som bidrar till Europeana är ett positivt steg. Samtliga medlemsstater bör överväga att skapa sådana sammanställare.

6.6 PR för Europeana

- 6.6.1 Expertgruppen anser att en betydande ansträngning krävs för att göra Europeana känd bland allmänheten och i skolor. I det syftet bör en särskild del av Europeanas budget öronmärkas för att lyfta fram Europeana.
- 6.6.2 Detta är dock inte tillräckligt. Alla, bland annat kulturinstitutioner, EU-kommissionen och medlemsstaterna, har ansvaret att aktivt främja Europeana. I det här sammanhanget noterar expertgruppen att många kulturinstitutioner som bidrar med innehåll till Europeana för närvarande

inte länkar dit från sina egna webbplatser. Det minsta man kan förvänta sig är en sådan länk från förstasidan på kulturinstitutionernas webbplatser.

- 6.6.3 Expertgruppen noterar att sökresultat i Europeana i dagsläget inte dyker upp i sökningar i stora sökmotorer. Europeana bör fortsätta sina samtal med de ansvariga för sökmotorerna för att snabbt övervinna de hinder som finns, eftersom åtkomst genom sökmotorerna skulle generera betydligt större trafik.

Rekommendationer

- 1) Europeana bör vidareutvecklas för att bli den viktigaste referenspunkten för europeiskt kulturinnehåll på nätet. Detta fordrar en koncentration av finansiella insatser och politiskt kapital på europeisk och nationell nivå för utvecklingen av webbplatsen och dess underliggande strukturer.
- 2) Medlemsstaterna bör se till att alla offentliga medel till digitalisering beviljas på villkor att det digitaliserade materialet blir gratis tillgängligt genom Europeana. De bör också se till att de senast 2016 lagt ut alla sina mästerverk som är allmän egendom på Europeana.
- 3) Under de närmaste åren bör Europeana-portalen kompletteras med en applikationsplattform, och de viktigaste aktiviteterna i samband med digitaliseringen och bevarandet av Europas kulturarv bör kopplas till webbplatsen. När man utvecklar webbplatsens tekniska sida bör man särskilt uppmärksamma flerspråkigheten. Man bör också undersöka de framtida möjligheterna till datormoln för Europeana.
- 4) På medellång sikt bör man överväga att ge Europeana en nyckelroll i bevarandet av Europas kulturarv och göra portalen till en europeisk lagringsplats för digitaliserat kulturmaterial som inte är upphovsrättsligt skyddat och till ett slutet arkiv för upphovsrättsskyddat kulturmaterial som digitaliserats eller skapats i digital form.
- 5) Europeana måste främjas aktivt och brett av kulturinstitutionerna, EU-kommissionen och medlemsstaterna.

KAPITEL SJU: ETT HÅLLBART EUROPEISKT KULTURARV PÅ NÄTET

7.1 Bakgrund

- 7.1.1 Digitalt bevarande är en avgörande utmaning för den digitala tidsåldern. Digitalt material har blivit en integrerad del av vårt kulturella och vetenskapliga arv. Till följd av snabb teknisk utveckling är digitala objekt dock mer hotade än vad de kan tyckas vara. De är bara funktionsdugliga och meningsbärande i specifika maskin- och programvarumiljöer. När dessa miljöer förändras ”åldras” det digitala materialet hastigt och hotas snart av att det blir så gammalt att det till sist går förlorat.
- 7.1.2 Frågan om digitalt bevarande är i högsta grad relevant för digitaliseringsprojekt. Idag har endast 22 procent av de kulturarvsinstitutioner⁸ som digitaliserar samlingar upprättat långsiktiga bevarandeplaner.⁹ Det innebär att de europeiska investeringarna i digitalisering äventyras. Anslag till digitalisering som inte leder till hållbara digitala tillgångar kan bli en förlorad investering på lång sikt.
- 7.1.3 Digitalt bevarande handlar om mycket mer än digitalisering och är ett centralt problem för allt innehåll som framställts i digitalt format. Därför berör problemet så gott som all information som framställs idag. Frågor om digitalt bevarande omfattar hela spektrumet av digitala objekt, såsom rådata från forskning, text, webbplatser, arkivdokument, konst, film, musik, databaser och annat.
- 7.1.4 Det långsiktiga bevarandet av digitaliserat och digitalt skapat material har fyra aspekter: organisatoriska, juridiska, tekniska och finansiella.

7.1.5 Organisatoriska frågor

- 7.1.5.1 Det är den långsiktiga planeringen, för ”en obestämd framtid”, som ställer höga krav på organisation och planering. Bevarandet är beroende av en rad beslut som över tiden fattas av olika aktörer, såsom upphovsmannen till ett digitalt objekt, leverantören och intendenten. Eftersom kortsiktiga intressen ofta kolliderar med långsiktiga mål är det viktigt att klargöra ansvarsfördelningen i olika skeden av ett digitalt objekts livscykel.
- 7.1.5.2 Flera projekt har lämnat in pilotprojekt (proofs of concept) på såväl nationell nivå som EU-nivå för de tekniska ramvillkoren för digitalt bevarande (exempelvis Planets och Caspar¹⁰). Det finns en allmän samstämmighet om byggstenarna i långsiktiga bevarandesystem, vars principer uttrycks i OAIS-standarden¹¹. På senare tid har fyra stora europeiska nationalbibliotek enats om en beskrivning av de tekniska tjänster som behövs för digitalt bevarande.¹²
- 7.1.5.3 Flera medlemsstater har upprättat planer för digitalt bevarande. Somliga medlemsstater har skapat mekanismer för att ge datakreatörer råd om bevarandeaspekter (Storbritannien: Digital Curation

⁸ I det här sammanhanget avser ”kulturarvsinstitutioner” de kulturinstitutioner som har en långsiktig bevarandeuppgift som vision eller lagstadgad skyldighet.

⁹ Numeric final report, s. 40. Webbadress: http://cordis.europa.eu/fp7/ict/telearn-digicult/numeric-study_en.pdf

¹⁰ Planets: <http://www.planets-project.eu/> Caspar: <http://www.casparpreserves.eu/>

¹¹ OAIS: Referensmodell för Open Archival Information System (SO 14721:2003). Webbadress till den offentliga rapporten: <http://public.csds.org/publications/archive/650x0b1.pdf>

¹² http://www.kb.nl/hrd/dd/dd_links_en_publicaties/publicaties/KB_Long_Term_Preservation_Services_2010-08-05.pdf

Centre¹³) och en del medlemsstater har redan initiativ för att samordna samarbete mellan sektorer och arbetsfördelning (Storbritannien: DPC¹⁴, Nederländerna, NCDD¹⁵, Tyskland: nestor¹⁶).

7.1.5.4. Mycket arbete återstår dock med att omvandla dessa strategier och principer i praktiken, även i de länder som hunnit längst på området. De länder som släpar efter riskerar att förlora stora mängder digitalt innehåll, som inte längre kommer att finnas tillgängligt för kommande generationer.

7.1.6 *Juridiska frågor*

7.1.6.1 Lagstiftningen om pliktexemplar har anpassats eller håller på att anpassas till den digitala revolutionen i ett antal medlemsstater. I många fall lämnas dock luckor om inte alla sektorer täcks. I Tyskland finns en skyldighet att lämna pliktexemplar för digital text och musik som distribueras elektroniskt, däribland digitaliserat material, men andra sektorer omfattas inte. I flera länder räknar lagstiftningen ännu inte med den process som kallas webbinsamling, som innebär att kulturinstitutionerna gör en kopia av webben på en viss domän för att bevara innehållet.

7.1.6.2 Företag som bedriver verksamhet över gränserna tvingas ofta lagra samma innehåll i flera medlemsstater. Innehållet magasineras därefter i bevarandesyfte av olika kulturinstitutioner i Europa. Detta ger upphov till frågor om kostnaden, företagets administrativa börda och depositionsinstitutionernas dubbelarbete.

7.1.6.3 Nationell upphovsrättslagstiftning tillåter inte alltid mångfaldigande i bevarandesyfte, vilket gör depositionsinstitutionernas arbete omöjligt i den digitala tidsåldern. Det digitala bevarandearbetet är beroende av att innehåll flyttas från ett format till ett annat för att hållas vid liv, vilket inte är möjligt om antalet kopior som institutionerna får göra är begränsat.

7.1.7 *Tekniska frågor*

7.1.7.1 Digitala objekt fordrar permanent identifikation för att man ska garantera en hållbar tillgänglighet och undvika att länkar leder till en lucka. För närvarande finns det bara ett begränsat antal kulturinstitutioner som använder permanenta identifikatorer. Detta utgör en risk för det långsiktiga bevarandet av materialet och för dess användning av tjänster som Europeana.

7.1.7.2 Kommersiellt innehåll fungerar ofta bara i kombination med egen programvara, vilket skapar ett betydande problem för arkivinstitutionerna. Standardiserade och väl dokumenterade filformat kan hanteras lättare än proprietära format, men programvaruföretagen är inte alltid intresserade av öppen dokumentation.

7.1.7.3 Behovet av att hantera och bevara allt större volymer av dynamiska data medför nya tekniska utmaningar för institutioner som ansvarar för digitalt bevarande.

7.1.8 *Finansiella frågor*

¹³ Digital Curation Centre: <http://www.dcc.ac.uk/>

¹⁴ DPC: Digital Preservation Coalition, <http://www.dpconline.org>

¹⁵ NCDD: Netherlands Coalition for Digital Preservation, <http://www.ncdd.nl/en/index.php>

¹⁶ nestor: <http://www.langzeitarchivierung.de/eng/index.htm>

- 7.1.8.1 Digitalt bevarande är dyrt. Förvärv av digitalt material skapar ett långvarigt åtagande för värdinstitutionen, vilket måste beaktas.
- 7.1.8.2 Uppkomsten av datormoln och andra tekniska lösningar kan minska lagringskostnaderna under de närmaste åren, men betydande finansiella svårigheter och säkerhetsproblem kvarstår.
- 7.1.8.3 Arbetsgruppen Blue Ribbon Task Force on Sustainable Digital Preservation and Access har analyserat digitalt bevarande ur ett ekonomiskt perspektiv och utarbetat en rad rekommendationer, som att man bör stärka incitamenten för digital bevarandeverksamhet.¹⁷

7.1.9 *Portalers hållbarhet*

- 7.1.9.1 När nationella eller tematiska kulturarvsportaler skapas har man inte alltid säkrat en hållbar finansiering. Om portalerna sedan drabbas av resursbrist kanske de försvinner, vilket kan få konsekvenser för kulturtillgångarnas synlighet och även påverka utvecklingen av Europeana, som är beroende av tematiska och sektorvisa sammanställare.
- 7.1.9.2 Digitala biblioteksmiljöer som portaler hotas också av föråldring, precis som digitala objekt. Det är därför viktigt att tillämpa öppna, vitt spridda standarder när en miljö skapas, dokumentera designbeslut, följa tekniska förändringar och aktivt förbättra och sköta den teknik som används.

7.2 Allmänna överväganden

- 7.2.1 Den privata sektorn kan inte väntas ta ansvar för det långsiktiga bevarandet av sitt innehåll när det inte längre utnyttjas kommersiellt. Expertgruppen anser därför att bevarandet av vårt gamla och nya kulturarv är ett offentligt ansvar, där kulturinstitutionerna har en central uppgift.
- 7.2.2 Samtidigt måste de företag som driver den tekniska förändringen erkänna sin roll för föråldringsproblemet och arbeta tillsammans med de kulturarvsinstitutioner som ansvarar för bevarande.
- 7.2.2 Svårigheter som hindrar institutionerna från att utföra sina bevarandepgifter måste tacklas. Det finns ingen "slutlig" lösning för digitalt bevarande utan man måste fortlöpande övervaka den tekniska miljön och förbättra bevarandelösningarna för att långsiktigt bevara digitala data.

7.3 Organisatoriska frågor

- 7.3.1 Expertgruppen anser att digitalt bevarande fordrar ytterligare och oavbruten ansträngning hos beslutsfattare, upphovsmän, förläggare, producenter, programvaruföretag och kulturinstitutioner. Det krävs en omfattande bevarandepolitik i EU och medlemsstaterna för att skydda investeringarna i Europas digitala kulturarv. Alla nödvändiga ramvillkor för digitalt bevarande bör förankras i respektive nationell bevarandepolitik.
- 7.3.2 Nationella bevarandestrategier måste ta hänsyn till samarbete över sektorer och arbetsfördelning mellan möjliga depositionsinstitutioner (nationalbibliotek, nationalarkiv, centrum för bevarande av

¹⁷ Sustainable Economics for a Digital Planet (2010). Webbadress: http://brtf.sdsc.edu/biblio/BRTF_Final_Report.pdf

data) med tanke på livscykelhantering av alla sorters digitalt material, däribland ljud- och videomaterial.

7.3.3 Strategier för digitalt bevarande måste stödjas av erforderlig organisatorisk och teknisk infrastruktur, som bör utvecklas och införas på nationell nivå av samtliga medlemsstater.

7.3.4 För att garantera att det europeiska digitala kulturarvet bevaras bör man överväga ett system där en kopia av allt kulturarvsmaterial som medlemsstaterna deponerat förvaras i ett slutet arkiv på Europeana.

7.4 Juridiska frågor

7.4.1 Expertgruppen betonar att upphovsrätten och annan lagstiftning måste möjliggöra för de bevarandeansvariga kulturarvsinstitutionerna att göra arkivkopior och konvertera filer för arkivering.

7.4.2 Den automatiska insamlingsprocessen fordrar en klar rättslig grund i EU för att möjliggöra effektiva arbetsflöden.

7.4.3 För att undvika att kulturinstitutioner och gränsöverskridande företag utför dubbelarbete kan man tänka sig en arbetsgång där alla kopior av digitala pliktexemplar som nu måste deponeras i flera länder skulle deponeras endast en gång. Systemet skulle ha ett arbetsflöde där kopian skickas vidare till varje institution som har rätt till den enligt respektive nationell lagstiftning om pliktexemplar. Tekniska harmoniseringsåtgärder för digitalt bevarande på europeisk nivå skulle underlätta utbytet av innehållet.

7.5 Tekniska frågor

7.5.1 Samtliga digitala objekt i europeiska digitala bibliotek bör vara permanent identifierbara. Medlemsstaterna bör uppmuntra kulturinstitutionerna att använda permanenta identifikatorer i digitaliseringsprojekt. Detta skulle bidra till att bevara det digitaliserade innehållet och underlätta sökningen, genom att övervinna problemet med brutna länkar i Europeana och skapa möjlighet att etablera förbindelser mellan objekten. Tillförlitliga uppslagstjänster som Europeana Resolution Discovery Service är av yttersta vikt i det här sammanhanget. På europeisk nivå måste man utarbeta och underhålla en tillförlitlig uppslagstjänst för permanent identifikation av digitala objekt, helst kopplad till Europeana.

7.5.2 Tillförlitlig teknisk information om de digitala objekten förenklar planeringen av bevarandeåtgärder. Utvecklingen av filformatregister stöder processen och måste intensifieras för att främja bevarandeplaneringen.

7.5.3 Alla digitala bevarandelösningar bör vara transparenta och skalbara för att vara anpassade till den kontinuerliga tekniska utvecklingen och den växande mängden data.

7.5.4 Mekanismer måste utvecklas för att lösa intressekonflikten om öppen dokumentation mellan programvarubranschen och kulturarvsinstitutionerna som ansvarar för bevarandet.

7.5.5 Forsknings- och utvecklingsinitiativ som är inriktade på praktisk användning måste stödjas på nationell och europeisk nivå för att fortlöpande övervaka den tekniska miljön och förbättra bevarandelösningarna. Dessutom krävs ytterligare forskning om lösningar för att hantera stora volymer av dynamiska data.

7.6 Finansiella frågor

7.6.1 Redan när digitaliseringsprojekt planeras måste tillbörlig hänsyn tas till kostnaderna för att bevara de digitala tillgångarna.

7.6.2 Digitalt bevarande fordrar fortlöpande insatser och adekvata finansiella resurser på nationell och europeisk nivå. Hållbara budgetar måste utarbetas för digitalt bevarande och för finansiering av riktade forskningsprojekt. I många medlemsstater och i EU erkänner man vikten av forskning om digitalt bevarande, men ändå speglas anslagsbehoven för det löpande arbetet med digitalt bevarande ännu inte tillräckligt i institutionernas budgetar.

7.6.3 Området digitalt bevarande får dock inte bara betraktas ur kostnadssynpunkt. Det har även en enorm ekonomisk potential. Kulturinstitutionernas insatser och erfarenhet av att göra bevarandet effektivare kan bli en viktig tillgång på den snabbt växande marknaden för lagring av digitala data.

7.7 Kulturella portalers hållbarhet

7.7.1 Hållbarheten i digitala biblioteksportaler, särskilt de nationella och sektorvisa sammanställare som bidrar till Europeana, måste säkras.

Rekommendationer

- 1) Bevarandet är en central aspekt av digitaliseringsarbetet. Digitalt bevarande är även en kärnfråga för allt material som skapas i digital form. De organisatoriska, juridiska, tekniska och finansiella aspekterna av långsiktigt bevarande av digitaliserat och digitalt skapat material bör uppmärksammas.
- 2) För att garantera att Europas digitaliserade kulturarv bevaras bör en kopia av digitaliserat eller digitalt skapat kulturmaterial arkiveras på Europeana. För upphovsrättsskyddade verk skulle deponeringsplatsen vara ett slutet arkiv som fungerar som en säker lagringsplats.
- 3) För att undvika att gränsöverskridande företag och kulturinstitutioner utför dubbelarbete kan man tänka sig ett system där allt material som nu måste deponeras i flera länder skulle deponeras endast en gång. Därefter skickas materialet vidare till varje kulturinstitution som har rätt till det enligt respektive nationell lagstiftning om pliktexemplar.
- 4) I lagstiftningen om upphovsrätt och närliggande frågor måste man göra det möjligt för de bevarandeansvariga kulturarvsinstitutionerna att göra arkivkopior och konvertera filer för arkivering.
- 5) Permanenta identifikatorer måste finnas i varje digitalt verk som arkiveras i kulturinstitutionerna. På europeisk nivå måste man utarbeta och underhålla en tillförlitlig uppslagstjänst för permanent identifikation av digitala objekt, helst kopplad till Europeana.

KAPITEL ÅTTA: FINANSIERING AV DIGITALISERING OCH EUROPEANA, KOSTNADER OCH MÖJLIGHETER

8.1 Bakgrund

8.1.1 Digitaliseringskostnader

8.1.1.1 I expertgruppens uppdragsbeskrivning betonas behovet av att beräkna den samlade finansiella kostnaden för digitalisering av Europas kulturarv. För detta tog expertgruppen hjälp av en konsultfirma, vars rapport presenteras som en bilaga. Den bygger på omfattande arbete som tidigare gjorts på området i EU och i medlemsstaterna.

8.1.1.2 I rapporten beräknas kostnaden för att digitalisera samtliga samlingar i Europas museer, arkiv och bibliotek, inbegripet audiovisuellt material, till omkring 100 miljarder euro. Expertgruppen har varken förmåga, kompetens eller resurser att bedöma siffrornas riktighet.

8.1.1.3 Den här typen av beräkningar grundas med nödvändighet på en rad antaganden och extrapoleringar.¹⁸ Likväl anger de en rimlig storleksordning för de anslag som krävs för att digitalisera hela vårt kulturarv och som står i proportion till den europeiska kulturens och civilisationens rikedom under de senaste århundradena.

8.1.1.4 Beloppet på 100 miljarder euro kan fördelas på följande sätt mellan olika typer av samlingar:

	Total beräknad genomsnittskostnad för digitalisering (i miljarder euro)
Bibliotekssamlingar	19,77
Museisamlingar	38,73
Nationalarkiv	41,87
Audiovisuella arkiv	4,94
Totalt brutto	105,31
Akkumulerad effektivitetsvinst (om digitaliseringen sker under tio år)	-5,3
Totalt netto	100

8.1.1.5 Siffran inkluderar digitalisering av 77 miljoner böcker, 24 miljoner timmar audiovisuella program, 358 miljoner fotografier, 75,43 miljoner konstverk och 10,45 miljarder arkivsidor. De samlingar som redan har digitaliserats eller som av någon orsak har undantagits från digitalisering ingår inte i siffrorna. Enligt rapporten är detta vad som behöver digitaliseras.

¹⁸ Dessa förklaras i rapportens metoddel om kostnaderna för digitalisering.

- 8.1.1.6 I rapporten noteras, även om jämförelser bör göras med försiktighet, att investeringar i den här storleksordningen är vanliga inom andra politikområden. Forsknings- och utvecklingsbudgeten för Joint Strike Fighter-programmet beräknas till 40,34 miljarder euro, vilket motsvarar 40 procent av det belopp som krävs för att digitalisera hela Europas kulturarv. På samma sätt motsvarar den summa som krävs för att bygga 10 mil landsväg kostnaden för att digitalisera vartenda objekt med ljudinnehåll i EU:s kulturinstitutioner eller 16 procent av alla böcker (individuella titlar) i EU:s bibliotek.
- 8.1.1.7 I rapporten framhålls även att massdigitalisering är en industriell process som tack vare skalfördelar har mycket goda förutsättningar för effektivitetsvinster. Dessutom tenderar avkastningen på investeringar i storskalig digitalisering att vara högre där strategisk investering i digitalisering redan ingår i kulturinstitutionens kärnverksamhet, än om aktiviteten projektfinansieras.
- 8.1.1.8 Det är svårt att ge en korrekt övergripande uppskattning av nuvarande digitaliseringsinvesteringar i EU. Samtliga medlemsstater har till EU-kommissionen rapporterat om sina digitaliseringsplaner och investeringar.¹⁹ Siffrorna gäller dock främst digitaliseringsinsatser på nationell nivå och tar inte alltid hänsyn till finansiering av enskilda institutioner eller på lokal och regional nivå. Det är inte heller säkert att de privata medel som investeras i digitalisering genom offentlig-privata partnerskap finns med.
- 8.1.1.9 Så som framhålls i föregående kapitel innebär förvärv av digitalt material ett långvarigt åtagande för värdinstitutionen. Det är en kostsam verksamhet att bevara information och hålla den tillgänglig.

8.1.2 *Europeanas finansiering*

- 8.1.2.1 I startfasen har tjänsten Europeana drivits med projektanslag från EU-program till omkring 80 procent av kostnaderna. Projektet Europeana 1.0 samfinansierades med 6,2 miljoner euro från *eContentplus*-programmet och kommer att pågå till mitten av 2011. Flera medlemsstater tillskjuter medel: Nederländerna, Tyskland, Frankrike och Spanien bidrar mest, medan en rad andra medlemsstater samt Norge och Schweiz ger mindre bidrag.
- 8.1.2.2 Fram till och med 2013 kommer EU-kommissionen att fortsätta medfinansiera Europeana genom projekt (ungefär 80 procent av kostnaderna). En summa på 9 miljoner euro har avsatts genom programmet för konkurrenskraft och innovation för ett större projekt som ska stödja Europeanas fortsatta utveckling från mitten av 2011 till slutet av 2013. För den perioden kommer ytterligare anslag från medlemsstater och andra källor att behövas. Flera medlemsstater har redan uppgett att de tänker bidra.
- 8.1.2.3 Att finansiera en satsning som Europeana genom oräkneliga projekt, som kompletteras med frivilliga anslag från medlemsstaterna, medför allvarliga problem för kontinuiteten i utvecklingen. Därför har EU-kommissionen i den digitala agendan för Europa meddelat att den senast 2012 ska föreslå en hållbar finansieringsmodell för Europeana. I EU-parlamentets resolution och rådets slutsatser "Europeana: nästa steg" – båda texterna antogs i maj 2010 – bekräftas behovet av en djupgående reflektion och ett tydligt förslag om Europeanas finansiering efter 2013.

¹⁹ Dessa rapporter finns att tillgå på följande webbadress:

http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/other_expert_groups/mseg/reports2010/index_en.htm

8.1.3 Ekonomiska fördelar av digitalisering

- 8.1.3.1 Digitalisering kräver en betydande finansiell investering. Samtidigt finns stora ekonomiska möjligheter. Det finns tre huvudområden där digitalisering kan bidra till att främja och stimulera ekonomisk tillväxt och skapa nya arbetstillfällen.
- 8.1.3.2 Det första är naturligtvis själva digitaliseringsprocessen och de tekniker som är direkt kopplade till den. En del av digitaliseringsuppgifterna kommer sannolikt att läggas ut på privata företag. Dessa uppgifter kommer att kräva utrustning som avancerade skannrar för bland annat 3D-återgivning och förbättrad programvara för exempelvis optisk teckenigenkänning. Om europeiska företag kan utveckla de effektivaste teknikerna och arbetsmetoderna kan de först av alla dra nytta av offentliga upphandlingskontrakt för digitalisering. Hur innovativa eller avancerade verktyg som än används kommer digitaliseringsprocessen alltid att vara arbetsintensiv och skapa en stor mängd nya arbetstillfällen.
- 8.1.3.3 För det andra ska värdet av det digitaliserade materialet inte underskattas. Digitaliserat kulturellt innehåll kan bli ett viktigt råmaterial för tjänster och produkter inom bland annat turism, utbildning och ny teknik. I en miljö där marknaden för mobila applikationer växer snabbt – somliga uppskattningar räknar med att den globala applikationsmarknaden ska växa till 32 miljarder US-dollar 2015²⁰ – kommer lättillgängligt kulturellt material att vara en nyckeltillgång för nya tjänster. Vi kan förstås inte förutspå alla tänkbara användningar av det digitaliserade materialet i dag, men vi kan med fog räkna med att intåget av miljoner nya digitaliserade kulturella verk online kommer att driva fram en våg av innovation och nya affärsmodeller för företag som är specialiserade på kreativt innehåll och i olika skeden av digitaliseringskedjan.
- 8.1.3.4 Ett exempel på sådana framväxande affärsmodeller presenterades vid den offentliga utfrågningen den 28 oktober 2010. Arkhopôle, med bas i den franska regionen Aquitaine, är ett kluster med 125 små och medelstora företag som inriktat sig på att skapa och marknadsföra kulturellt innehåll, och som samarbetar med kulturinstitutioner och universitet. Dess vision är att utveckla en ny marknad för digitalt kulturarvsmaterial i Frankrike och Europa.
- 8.1.3.5 Det ekonomiska värdet av det digitaliserade materialet ligger inte bara i att det direkt kan integreras i nya tjänster utan också i den nya kunskap och information som följer med. Ett exempel är de insikter som Google skaffade sig genom projektet Google Books och som behövs för att utveckla nya språktekniker. Andra aktörer kan snart komma att ansluta sig till det här och liknande områden och skapa värde genom det digitaliserade innehållet.
- 8.1.3.6 Det tredje området med en avsevärd ekonomisk potential hör ihop med lagring, bevarande och bearbetning av digitalt material. Dessa aktiviteter är på väg in i en ny utvecklingsfas i takt med att datormoln tar fart och att företag hanterar allt större databaser. Ett tecken är den senaste tidens budstrid på området.²¹ Sektorns betydelse kommer troligen att öka kolossalt de närmaste åren och hanteringen av det material som kulturinstitutioner och privata företag digitaliserat eller skapat digitalt är ett viktigt fält för experimenterande och innovation.

8.2. Allmänna överväganden

²⁰ Juniper Research.

²¹ I en budstrid nyligen mellan Dell och HP om lagringsföretaget 3Par köptes företaget, som bara har 650 anställda, av HP för 2,35 miljarder US-dollar. The Economist, 6 november 2010, ”A special report on smart systems”, s. 12.

- 8.2.1 Innan expertgruppen redogör för sin ståndpunkt om finansieringen av digitalisering och Europeana vill den på nytt framhålla att allt material som är tillgängligt för digitalisering bör digitaliseras om det kan anses vara en del av kulturarvet.
- 8.2.2 Dessutom vill expertgruppen återigen understryka att den förordar bredast möjliga tillgång till de digitaliserade föremålen.
- 8.2.3 De finansiella satsningar som krävs för att få ut kulturarvet på nätet är enorma, men det är även de potentiella vinsterna. Dessa vinster bör inte endast definieras i termer av ökad tillgång till kulturellt innehåll utan även i ekonomiska termer, även om de inte kan mätas eller förutspås med exakthet.

8.3 Finansiering av digitalisering

- 8.3.1 En första fråga har att göra med den offentliga respektive privata sektorns ansvar för digitalisering av kulturarvet. Mot bakgrund av att tillgänglighet är det främsta argumentet för digitalisering anser expertgruppen att den offentliga sektorn har huvudansvaret för att göra kulturarvet tillgängligt och bevara det för kommande generationer. Den bör därför bära den största delen av kostnaderna. Kontrollen över Europas arv kan inte lämnas till en eller några få marknadsaktörer.
- 8.3.2 Samtidigt är uppgiften att digitalisera Europas kulturarv gigantisk, och därför anser expertgruppen att den privata sektorn måste involveras i finansieringen av digitaliseringsarbetet. En rad olika privata aktörer kan faktiskt vara intresserade av att (sam)finansiera digitalisering: medieföretag, digitaliseringsbranschen (en snabbt växande marknad), internet-, telekom- och it-företag som är intresserade av nytt digitalt innehåll och nya tjänster, turism- och lärandesektorerna, inte att förglömma andra företag som av imageskäl skulle vilja förknippas med kultur. Villkoren för sådana offentlig-privata partnerskap för digitalisering behandlas i nästa kapitel.
- 8.3.3 En annan fråga är om offentliga digitaliseringsinsatser bör ske på nationell och regional nivå, eller om det också bör göras större investeringar på europeisk nivå. Expertgruppen anser att digitaliseringen av samlingar i medlemsstaterna främst är de nationella och regionala myndigheternas ansvar. Således bör finansiering göras tillgänglig ur medlemsstaternas budgetar. Emellertid bör medlemsstaterna bestämt uppmuntras att använda de finansieringsmöjligheter som EU:s strukturfonder erbjuder. Vissa riktade digitaliseringsinsatser med klar gränsöverskridande räckvidd (exempelvis flerspråkiga samlingar eller samlingar som finns i flera länder) skulle kunna samfinansieras på EU-nivå.
- 8.3.4 Det är en enorm uppgift att digitalisera vårt gemensamma arv, men varken det eller den aktuella finansiella krisen får tas till ursäkt för att inte göra något. Expertgruppen uppmanar därför samtliga medlemsstater att öka sina budgetar för digitalisering och minska klyftan mellan de investeringar som behövs för att digitalisera kulturella samlingar och den nuvarande finansieringsnivån.
- 8.3.5 De tillgängliga budgetarna måste användas på effektivast möjliga sätt. Detta fordrar för det första att man undviker att samma objekt digitaliseras flera gånger. I stället för att lämna varje kulturinstitution ensam med sina skyldigheter bör digitaliseringen organiseras och strategiskt planeras på nationell nivå för att man ska maximera effektivitetsvinsterna och underlätta synergier och utbytet av god praxis. Alla medlemsstater bör uppmanas att utarbeta en strategisk plan, som andra medlemsstater får ta del av.

- 8.3.6 Expertgruppen beslutade att inte införa urvalskriterier och att inte uppmuntra till åtskillnad mellan olika kategorier för att utröna vilken typ av verk som skulle ha större rätt till digitalisering än andra, i avsikt att hålla kostnaderna nere. Likväl är det uppenbart att prioriteringar måste fastställas och att uppgiften måste organiseras och planeras över flera år eller kanske årtionden. Information om prioriteringarna bör utbytas inom EU i medlemsstaternas expertgrupp för digitalisering och digitalt bevarande för att uppnå synergieffekter.
- 8.3.7 Redan när programbudgetarna utarbetas måste kostnaderna för att bevara det digitaliserade materialet beaktas och hanteras.

8.4 Europeanas finansiering

- 8.4.1 Kostnaden för Europeana är ytterst liten jämfört med de budgetar som krävs för digitalisering och med hänsyn tagen till dess potential att göra det digitaliserade material som representerar vårt gemensamma arv mer synligt och tillgängligt för alla.
- 8.4.2 Med tanke på att Europeana är av gemensamt intresse anser expertgruppen att de offentliga anslagen bör täcka större delen av Europeanas driftskostnader, även efter 2013. Därför bör finansieringen av Europeana behandlas tillsammans med medlemsstaternas investeringar i digitalisering och nationella sammanställare. Finansieringen av digitaliseringen och av Europeana bör således ses som en helhet där medlemsstaterna har huvudansvaret för att finansiera digitaliseringen av sitt kulturarv och där finansieringen av portalen Europeana med tanke på dess europeiska mervärde främst borde komma ur EU:s budget.
- 8.4.3 På grund av finanskrisen är detta inte det bästa tillfället att locka privata sponsorer eller investeringar till Europeana. Företag förväntar sig en avkastning baserad på hårda besöksiffror och profiler eller en klar koppling mellan webbplatsen och varumärket. På medellång sikt förefaller det dock realistiskt att komplettera offentliga medel för Europeana med någon form av sponsor- eller partnerskap med företag, exempelvis sponsring av telekom- eller it-företag med verksamhet i hela Europa eller företag som vill förknippas med kultur.
- 8.4.4 En tydlig vision och plan, och inte bara en ren affärsplan, krävs för att ytterligare utveckla Europeana. Visionen och planen bör innehålla de mål som ska uppnås på medellång sikt och peka ut de steg som ska tas för att omvandla webbplatsen till en oumbärlig referenspunkt för europeisk kultur online.

8.5 Skörda digitaliseringens ekonomiska fördelar

- 8.5.1 Digitaliseringsverksamheten måste bedrivas med uppmärksamhet för de affärsmöjligheter som finns. Expertgruppen är övertygad om att en ordnad kombination av offentlig finansiering och privata investeringar kan bidra till att släppa loss nya tillväxtpotentialer som gör digitalisering till ett gynnsamt affärstillfälle.
- 8.5.2 Införandet av innovativa ekonomiska modeller för digitaliserat kulturellt material är ett område som förtjänar särskild uppmärksamhet. Exempelvis kan lokala och regionala kluster av små och medelstora företag som är specialiserade på att skapa och utnyttja digitala arv, i partnerskap med kulturinstitutioner, skapa en nisch för lokal tillväxt och utveckling, från

digitalisering av kulturella tillgångar till vidareutnyttjande och användning av de digitaliserade tillgångarna. Små och medelstora företag kan bidra med specifik kompetens i digitaliseringskedjan.

- 8.5.3 Att stödja kunskapspartnerskap mellan kulturinstitutioner och universitet för att främja forskning och innovation inom digitalisering av kulturella tillgångar är ett annat område som bör utforskas ytterligare.
- 8.5.4 Strategiska partnerskap på europeisk och internationell nivå inom ny teknik och applikationer kopplade till kulturarvet kan bidra till kunskapsöverföring och kapacitetsuppbyggnad på lokal, regional och nationell nivå.
- 8.5.5 Ett av de områden som har stor ekonomisk potential är digitalt bevarande. Framväxten av starka europeiska aktörer på detta snabbt växande område bör uppmuntras.
- 8.5.6 Om man ska få ut det fulla värdet av de digitaliserade tillgångarna och de nya möjligheter som digitaliserings- och bevarandeverksamheten ger, krävs att aktörerna i de privata och offentliga sektorerna har de kunskaper som fordras. Därför bör utbildningsbehoven utredas för de fackmän som deltar i den digitala ekonomin och det kreativa innehållet online och specialiserad vidareutbildning bör tillhandahållas. Detta kan bidra till att utveckla kompetenser som tillgodoser nuvarande och framtida behov.

Rekommendationer

- 1) Den offentliga sektorn har huvudansvaret för att bekosta digitaliseringen och medlemsstaterna måste avsevärt öka sina digitaliseringsinvesteringar. Man kan inte bortse från den rådande finansiella krisen, men den får inte heller bli ett skäl till att inte göra något.
- 2) Den privata sektorns deltagande bör främjas. Privata medel till digitalisering är ett komplement till nödvändiga offentliga investeringar och bör inte ses som en ersättning för offentlig finansiering.
- 3) Digitaliseringen bör i princip bekostas på nationell eller regional nivå och inte på EU-nivå. Emellertid bör man bestämt uppmuntra medlemsstaterna att använda de finansieringsmöjligheter som EU:s strukturfonder erbjuder. Vissa riktade digitaliseringsinsatser med klar gränsöverskridande räckvidd (exempelvis samlingar som finns i flera länder) skulle kunna samfinansieras inom EU.
- 4) Med hänsyn till att Europeana är av gemensamt intresse bör den offentliga finansieringen täcka större delen av Europeanas driftskostnader, även efter 2013. Finansieringen av digitaliseringen och av Europeana bör ses som en helhet. Medlemsstaterna har huvudansvaret för att finansiera digitaliseringen av det egna kulturarvet och att inrätta nationella sammanställare, men Europeana-portalen bör främst finansieras ur EU:s budget.
- 5) Medlemsstaterna bör se till att digitaliseringen kan skapa nya utvecklingsmöjligheter för europeiska företag, till exempel genom regionala kluster av företag i partnerskap med kulturinstitutioner, kunskapspartnerskap mellan kulturinstitutioner och universitet, eller genom strategiska partnerskap på europeisk eller internationell nivå inom ny teknik och nya tillämpningar kopplade till kulturarvet.

KAPITEL NIO: OFFENTLIG-PRIVATA PARTNERSKAP FÖR DIGITALISERING – MÖJLIGHETER, UTMANINGAR OCH FALLGROPAR

9.1 Bakgrund

- 9.1.1 Det finns olika modeller för offentlig-privata partnerskap för digitalisering av kulturella tillgångar i Europa. Det kan handla om allt från direkta investeringar i utbyte mot rätten att ensam utnyttja det digitaliserade materialet kommersiellt till klassiska sponsorskap i reklam- och marknadsföringssyfte.
- 9.1.2 Hittills har privata medel främst använts för digitalisering av böcker som inte är skyddade av upphovsrätt. En närmare titt på situationen på fältet avslöjar en del vaga, men ganska envisa, bud om villkoren för offentlig-privata partnerskap för digitalisering i Europa.
- 9.1.3 Google har växt fram som en viktig global aktör genom sina omfattande investeringar i digitalisering av böcker, men också i Europa genom ett antal partnerskap med europeiska bibliotek. Google uppskattar att företaget har digitaliserat 15 miljoner av de 130 miljoner unika böcker som finns i världen sedan lanseringen av ”Google book” 2004. Google digitaliserar enbart material som är allmän egendom i Europa (före 1870). Det finns inga exakta uppgifter om hur stora belopp som investerats eller vilken slags avtal som träffats med biblioteken. Likväl ger några offentliga uttalanden i samband med två nyligen träffade avtal vissa indikationer:
- 9.1.3.1 Enligt avtalet med Österrikes nationalbibliotek ska Google digitalisera 400 000 böcker. En investering på 30 miljoner euro (omkring 75 euro per bok) rapporterades från österrikiskt håll.
- 9.1.3.2 Enligt avtalet med den italienska regeringen ska 1 miljon böcker digitaliseras. Den italienska parten uppskattar Googles investering till omkring 100 miljoner euro (100 euro per bok), medan Google har hävdatt att det investerade beloppet skulle vara ”mycket, mycket mindre” och ”sex till tio gånger lägre än vad andra potentiella partner har räknat med”.
- 9.1.4 Det digitaliserade materialet är fritt tillgängligt för slutanvändare och allt material kan användas för icke-kommersiella ändamål. Biblioteken får kopior av samma kvalitet. Den tid under vilken företräde ges för användningen av det digitaliserade materialet diskuteras från fall till fall beroende på samlingens typ och storlek. Somliga avtal (biblioteket i Lyon) räknar med 25 år, men detta har successivt minskats till 15 år.
- 9.1.5 Även om Google inte talat klarspråk om sin affärsmodell tycks ett centralt affärsmål vara att förbättra kvaliteten på sökmotortjänsterna. Den senaste tidens lansering av ”Google e-books”, som baseras på avtal med förläggare för att föra ut upphovsrättsskyddade verk på nätet, kastar nytt ljus över Googles ambitioner på den digitala bokmarknaden.
- 9.1.6 Den brittisk-amerikanska förlagskoncernen ProQuest har varit aktiv inom digitalisering av böcker som inte är upphovsrättsligt skyddade som ett inslag i sitt projekt Early European Books Until 1700. Avtal har tecknats med bibliotek i Storbritannien och det danska nationalbiblioteket (2009). Enligt den affärsmodell som överenskommit med det danska nationalbiblioteket sköter ProQuest databasen för försäljning (målgrupp: universitet och forskare) och biblioteket får en kopia för omedelbar spridning i Danmark (kontrollerat med ip-adresser). Tio år efter ProQuests publicering kan det digitaliserade materialet göras tillgängligt för alla.

9.1.7 En annan typ av partnerskap mellan den offentliga och den privata sektorn rör avtal mellan kulturinstitutioner och privata partner som inte är intresserade av att utnyttja det digitaliserade innehållet utan av att förbättra sin företagsimage. Exempelvis rapporterades Telefónicas sponsring av digitalisering av det spanska nationalbibliotekets samlingar uppgå till 10 miljoner euro (för digitalisering av 25 miljoner sidor). Det bör nämnas att det finns skatteincitament för denna typ av partnerskap i såväl Spanien som andra EU-medlemsstater.

9.2. Allmänna överväganden

9.2.1. Att stimulera flödet av privata medel för digitalisering av kulturella tillgångar genom rättvisa offentlig-privata partnerskap tycks vara en praktisk och hållbar väg för att hantera den brådskande uppgiften att göra Europas kulturella rikedom tillgänglig online och bevara den för kommande generationer. Den här insikten får allt större tyngd mot bakgrund av den aktuella finansiella nedgången och tilltagande tryck på offentliga budgetar.

9.2.2 Kärnfrågan är inte om partnerskap mellan den offentliga och den privata sektorn för digitalisering bör uppmuntras utan ”hur” och ”på vilka villkor”. Vilka villkor och principer bör tillämpas för att förena de berörda parterna (kulturinstitutioner, kommersiella parter och rättsinnehavare) legitima intressen, när det gäller digitalisering av upphovsrättsligt skyddat material? Hur främjar man rättvisa konkurrensförhållanden och hur uppmuntrar man europeiska aktörer att delta? Hur bidrar man till att skapa strategiska partnerskap för digitalisering på lokal, regional och regionöverskridande nivå?

9.3 Vilka villkor och principer bör gälla för offentlig-privata partnerskap för digitalisering i Europa?

9.3.1 Åtkomst till Europas kulturresurser för alla gäller även för partnerskap mellan den offentliga och den privata sektorn och behovet av att främja Europas globala konkurrenskraft i den digitala tidsåldern får inte rucka på den principen.

9.3.2 Som väktare av kulturarv, sammanställare av kulturellt innehåll och utbildare måste kulturinstitutionerna värna om sin kärnverksamhet samtidigt som deras traditionella roll stöps om till följd av den digitala övergången. Att göra institutionernas samlingar tillgängliga online tillåter dem att dra nytta av den digitala erans möjligheter. Ett partnerskap med en privat enhet får inte leda till att kulturinstitutionernas kärnverksamhet äventyras. Tvärtom bör partnerskapet öka deras möjligheter att dra full nytta av digitaliseringen av samlingarna i fråga om tillgänglighet, bevarande och vidareutnyttjande online.

9.3.3 Privata partner är en väsentlig länk i digitaliseringskedjan. De bidrar med finansiering, teknik och kunnande, så det är logiskt att de önskar avkastning på sin investering.

9.3.4 Det krävs skickliga förhandlingar för hitta rätt avvägning för avtal om offentlig-privata partnerskap mellan kulturinstitutioner och privata partner och den varierar från ett fall till ett annat. Kulturinstitutioner ingår ofta partnerskap med kommersiella enheter utan att ha förberett eller rustat sig tillräckligt.

9.3.5 Mot den bakgrunden är det lämpligt att fastställa följande **grundläggande villkor och principer** som kan tillämpas när privata medel investeras för att digitalisera och elektroniskt tillgängliggöra samlingar från europeiska offentliga kulturinstitutioner:

- i) **Respekt för rättsinnehavare:** Offentlig-privata partnerskap bör etableras inom den tillämpliga upphovsrättsliga ramen i EU och medlemsstaten.
- ii) **Insyn och öppenhet:** Såväl processen fram till ett avtal som innehållet i det mellan en offentlig kulturinstitution och en privat partner bör offentliggöras. Detta är ett minimikrav för digitaliseringen av offentliga kulturtillgångar.
- iii) **Tillgänglighet:** Partnerskapsmodeller där slutanvändaren har **fri tillgång** till det digitaliserade materialet ska tydligt uppmuntras framför modeller där slutanvändare måste betala för att få tillgång till materialet. Detta bör gälla för material som är allmän egendom såväl som för upphovsrättsskyddat material. När kulturinstitutioner ingår offentlig-privata partnerskap för digitalisering bör de säkra **gränsöverskridande tillgång** till materialet. Partnerskapsmodeller som ger invånare i en EU-medlemsstat bättre tillgångsvillkor till det digitaliserade materialet än invånare i en annan medlemsstat bör bestämt motverkas.
- iv) **Kopiornas kvalitet:** Den privata partnern bör förse kulturinstitutionerna med digitaliserade filer av samma kvalitet som de som partnern själv använder.
- v) **Vidareutnyttjande:** Kulturinstitutionen bör kunna använda filerna utan begränsningar i icke-kommersiella sammanhang.
- vi) **System för intäktodelning:** I fråga om offentlig-privata partnerskap kan kulturinstitutioner förhandla om system för intäktodelning i förhållande till det kommersiella utnyttjandet av digitaliserat material (exempelvis reklam).
- vii) **Ensamrätt:** I princip bör det **inte** finnas några **partnerskap med ensamrättsavtal**. Med andra ord kan material som är allmän egendom och som sköts av offentlig-privata partnerskap även digitaliseras av andra privata företag.

9.3.6 **Företräde till användning eller till kommersiellt utnyttjande:** Det är naturligt att den privata partnern vill ha företräde till användningen eller till kommersiellt utnyttjande av de digitaliserade tillgångarna under en tid för att undvika att konkurrenter åker snålskjuts. Avsikten är att den privata partnern under den här perioden ska kunna täcka sina investeringar, men samtidigt måste det finnas en tidsbegränsning för att undvika en situation med bara en marknadsaktör. Av dessa skäl anges expertgruppen att användningsföreträdet till material som digitaliserats i offentlig-privata partnerskap får vara i **högst sju år**. Sjuårsperioden anses lämplig för att å ena sidan skapa incitament för privata investeringar i storskalig digitalisering av kulturella verk, och å den andra göra det möjligt för offentliga institutioner att ha tillräcklig kontroll över sitt digitaliserade material.

9.4 Hur kan man stimulera ett flöde av privata medel och skapa lika villkor vid digitaliseringen av Europas kulturarv?

9.4.1 Oberoende av de olika möjligheterna och förutsättningarna har somliga aktörer på vissa områden, som digitaliseringen av böcker som inte skyddas av upphovsrätt, en mer aktiv närvaro än andra.

Globala aktörer har mycket att erbjuda, men de ska inte ses som den enda lösningen för digitalisering av Europas kulturella tillgångar. Sökandet efter en europeisk lösning handlar om att försöka finna nyskapande sätt att attrahera privata medel, bygga upp kunnande och skapa tillväxtvillkor.

9.4.2 Beslutsfattare bör bland annat överväga följande sätt och åtgärder för att locka europeiska aktörer att delta:

- i. Uppmuntrad digitalisering på områden som till skillnad från böcker inte uppmärksammats så mycket hittills, såsom audiovisuellt material, tidningar, tidskrifter och museiföremål, kan bidra till att sprida digitaliseringsverksamheten i Europa.
- ii. På medellång sikt, och förutsatt att den finansiella situationen förbättras i medlemsstaterna, bör man överväga att skapa skatteincitament.
- iii. Användning av matchande offentliga medel för digitalisering är en annan väg att utforska. Kulturinstitutioner som har ingått avtal om partnerskap med en privat enhet för digitalisering av en samling kan få offentliga medel som motsvarar de investerade privata medlen. Därigenom stärks digitaliseringsprojektets räckvidd och resultat.
- iv. Uppmuntra Europeana och institutionerna som bidrar till portalen att utvidga sitt digitala innehåll genom partnerskap med europeiska företag.

Rekommendationer

- 1) För att skydda intressena hos de offentliga institutioner som bildar partnerskap med en privat partner bör minst följande villkor respekteras:
 - a) Innehållet i avtalet mellan en offentlig kulturinstitution och en privat partner bör offentliggöras.
 - b) Det digitaliserade material som är allmän egendom bör vara gratis för allmänheten samt tillgängligt i EU:s samtliga medlemsstater.
 - c) Den privata partnern bör förse kulturinstitutionerna med digitaliserade filer av samma kvalitet som de som partnern själv använder.
- 2) Den längsta tid under vilken man har företräde till användningen eller till kommersiellt utnyttjande av material som digitaliserats i offentlig-privata partnerskap får inte överskrida sju år. Denna tid anses lämplig för att å ena sidan skapa incitament för privata investeringar i storskalig digitalisering av kulturella verk, och å den andra för att göra det möjligt för offentliga institutioner att ha tillräcklig kontroll över sitt digitaliserade material.
- 3) Beslutsfattare på europeisk och nationell nivå bör skapa gynnsamma villkor för medverkan av europeiska aktörer, genom att i synnerhet göra följande:
 - a) Digitalisering på nya områden som hittills inte fått mycket uppmärksamhet, såsom

audiovisuellt material, tidningar, tidskrifter och museiföremål, bör uppmuntras.

b) På medellång sikt och under förutsättning att medlemsstaternas ekonomiska läge förbättras bör skatteincitament skapas för investering av privata medel.

c) Användningen av offentliga medel för att matcha de privata medel som investeras i digitalisering bör främjas. Kulturinstitutioner som har ingått avtal om partnerskap med en privat enhet för digitaliseringen av sin samling kan få offentliga medel som motsvarar de investerade privata medlen.

d) Europeana och de institutioner som bidrar till portalen bör uppmuntras att utvidga sitt digitala innehåll genom partnerskap med europeiska företag.

KAPITEL TIO: SLUTSATS

- 10.1 Framme vid rapportens slutsatser hoppas vi ha kunnat visa hur angeläget det är för Europa att kollektivt se till att vårt kulturella och intellektuella arv är tillgängligt för alla med hjälp av ny informationsteknik.
- 10.2 Mörka moln tornar upp sig vid horisonten. Vi riskerar att förlora delar av vårt arv av det enkla skälet att det inte längre är tillgängligt med de metoder och verktyg som används i dag, och som rimligen kommer att utvecklas ytterligare framöver. Den här risken är särskilt oroande för Europa, för även om Europas ställning i världen hotas av ekonomiska och i viss mån politiska bakslag, kommer Europa att förbli en motor inom kulturen, förutsatt att kulturen håller jämna steg med nuvarande och framtida utveckling.
- 10.3 En poet har sagt: ”Europa, ditt namn är minne”. Europa byggdes på idén om utveckling, eftertanke, skapande, forskning och uppfinningsförmåga. Ingen kan neka mot att varje fas i den här processen är värd att bevara och studera. En gigantisk överföring av det kollektiva arvet måste nu ske för att trygga att det inte blir lika oåtkomligt för kommande generationer som hieroglyfer varit under århundraden! Det är framför allt den offentliga sektorns skyldighet att se till att arvet är tillgängligt för alla.
- 10.4 Visst har en rad initiativ redan tagits, men de är resultatet av sporadiska, spridda åtgärder som genomförts en bit i taget. Det finns emellertid ett initiativ som uppstått genom gemensamma ansträngningar mellan olika länder och ett stort antal institutioner: Europeana. Initiativet har visat sig vara användbart, aktuellt och ändamålsenligt, men det har hittills haft en blygsam utveckling. Var än Europeana slår rot erbjuder nätverket utmärkta tjänster, men tyvärr är insatserna alltför alltför splittrade och alltför beroende av intressenternas välvilja. Europeana bör få ökade anslag från EU:s institutioner och medlemsstaterna med hänsyn till principerna om subsidiaritet och representativitet.
- 10.5 Det finns ännu ett skäl att stödja de satsningar som Europeana hittills gjort – respekten för några grundläggande principer som Europa är garant för på kulturområdet. De hör till Europas bidrag till civilisationen. Dels gäller de särställningen för kulturlivet, som inte helt ska underkastas marknaden, dels skyddet av upphovsmannens rättigheter, som alltför ofta försummas eller numera till och med föraktas och i stor utsträckning ignoreras, vilket leder till missbruk och obehörigt utnyttjande.
- 10.6 Så vad skulle hända om vi inget gjorde för att bevara vårt arv i den digitala tidsåldern? Vad skulle hända om vi beslutade att lämna de kulturella verken som de är, utan att omvandla dem till digitala format och utan att bry oss om bevarande och hållbarhet? Skulle vår överksamhet ha en ”kostnad”?
- 10.7 Att skydda och främja kultur och arv som allmännyttiga värden är ett gemensamt ansvar som har sin grund i EU-fördraget. Det handlar om att kämpa för vår kulturella mångfald och göra vårt gemensamma arv tillgängligt, att slå en bro mellan tradition och modernitet och att förena ungdom med det förflutna. På så vis banar vi väg för framtiden och lägger en stabil grund för utbildning och kunskaps spridning, stärker samhällsstrukturen och den sociala sammanhållningen samt bidrar till kunskapsöverföring i informationssamhället.

- 10.8 Utöver den moraliska aspekten skapar kultur och arv i den digitala tidsåldern en rad möjligheter för Europas ekonomier och samhällen. Digitalisering är beroende av tekniska framsteg, men i sin tur kan den även driva på innovation och kreativitet. Den kan bidra till att skapa nya arbetstillfällen, tillväxt och affärsutveckling i sektorer kopplade till teknik, kultur, kreativitet och innovation. Den ekonomiska dimensionen av digitaliseringen av vårt kulturarv undergräver inte den symboliska dimensionen utan hjälper oss snarare att göra mesta möjliga av den väldiga rikedom vi har till vårt förfogande men som alltför ofta lämnas outnyttjad. Vårt arv och kultur kan stärka Europas konkurrenskraft i den digitala revolutionens och globaliseringens tidevarv. Innovativa affärsmodeller, smarta investeringar, samarbete mellan sektorer (offentlig-privat, kultur-näringsliv, skapande-teknik), politik anpassad till intressenternas behov (kulturinstitutioner, upphovsmän, privata partner, allmänheten) kan bidra till att hantera övergången till den digitala tidsåldern på ett dynamiskt och framåtblickande sätt.
- 10.9 Tid har avgörande betydelse. Den globala konkurrensen är hård och Europa riskerar att gå miste om de oändliga möjligheter som den digitala övergången erbjuder.
- 10.10 En sista reflektion: Vårt arbete har fokuserat på bevarande och uppvärdering av vårt arv, men det handlar inte enbart om det förflutna. Genom att värda vårt arv bereder vi marken för framtida växt.

BILAGOR

- 1) Uppdragsbeskrivning för expertgruppen för digitalisering av Europas kulturarv
- 2) Översikt över resultaten från internetsamrådet
- 3) Sammanfattning av den offentliga utfrågningen
- 4) Resultaten av Cap Geminis tekniska revision av Europeana
- 5) Rapport om UK Collections Trusts studie av digitaliseringskostnader